

Promise

Voor Bijbels denken in de gezondheids(zorg) 30ste jaargang nr 1 (januari 2014)

In dit nummer:

Doel en effecten van pastoraat
Toverij of gaven van de
Heilige Geest?

Hoe signaleren we sektarische
groepen

Doel en effecten

„Pastorale hulp, voor mij?? Welnee, er is toch niks mis met me??”

„Nee, ik heb niet zo veel met pastoraat... al die zielige mensen en moeilijke verhalen en zo, nee, niks voor mij!”

„Een gemeente die zich voornamelijk op pastoraat richt, die raakt naar binnen gekeerd en zal op den duur sterven!”

Bovenstaande uitspraken zijn representatief voor een veelheid aan uitspraken die ik in de loop der jaren wel ben tegengekomen. Als u zich wellicht in één van deze uitspraken herkent, of als u mensen kent die dergelijke visies verkondigen, is dit artikel iets voor u.

In dit artikel wil ik deze uitspraken toetsen aan een Bijbels beeld van pastoraat. Het is belangrijk dat we onze visie op dit belangrijke onderwerp bouwen op Gods Woord. En dat we mythen die daarmee niet in overeenstemming zijn, als kwalijke misvattingen ontzenuwen.

Ik wil me daarbij met name richten op de volgende vragen:

1. Wat is pastoraat?
2. Wat is het doel van pastoraat?
3. Wat doet pastoraat met de hulpverlener en de confidant?
4. Wat doet goed pastoraat op termijn met een gemeente?

Het antwoord op deze vragen is mijns inziens relevant voor zowel pastoraal wer-

kers als gemeenteleiders, en in feite voor alle gemeenteleden.

Enkele Bijbelse noties ten aanzien van pastoraat

Eén van de grondleggers van Bijbels pastoraat was wel Paulus. Ik wil daarom enkele teksten met u doornemen die aangeven hoe hij pastoraat zag. De eerste is:

„... Hem verkondigen wij, wanneer wij ieder mens terechtwijzen en ieder mens onderrichten in alle wijsheid, om ieder mens in Christus volmaakt te doen zijn. ...”

Kolossenzen 1: 28 (zie ook 4: 12)

Paulus' doel in zijn omgang met medemensen: mede-gelovigen én nog-ongelovigen was samen te vatten in één zinsnede: volmaaktheid in Christus. Daarom bemoedigde hij, wees hij mensen terecht en onderwees hij hen. Het is opvallend dat in het Nieuwe Testament de gaven van herder en die van leraar – dus het pastoraat en het onderwijs in de gemeente – meestal in één adem worden genoemd. Het gaat daarbij niet zomaar om vrijblijvende informatie-overdracht. Ik moet hierbij denken aan een boek dat ik in m'n studententijd las: *Give up your small ambitions (Geef je (te) kleine ambities op)* door Michael Griffiths¹. Een andere schrijver, de Schotse Bijbel-leraar John Bertram Phillips, schreef al eerder

een boek met de titel: *Uw God is te klein*. Het gaat er in Gods Koninkrijk niet slechts om dat we 'over de streep gehaald zijn' of 'binnen zijn'; nee, het gaat erom dat we in Christus verder groeien in toewijding, heelheid en heiligheid. Dat vereist veel onderwijs, vermaning en bemoediging – zowel op een collectief als een persoonlijk niveau. Dat vereist ook dat we ons allemaal openstellen voor die aanvulling, correctie en bemoediging, dat we voor God en anderen bereikbaar zijn op een diep(er) niveau.

Ergens anders schreef Paulus:

„... u bent allen kinderen van het licht en kinderen van de dag. Wij behoren niet aan nacht of duisternis toe; laten wij dan ook **niet slapen** gelijk de anderen, **doch wakker en nuchter zijn**. Want die slapen, slapen 's nachts en die zich bedrinken, zijn 's nachts dronken, maar laten wij, die de dag toebehoren, nuchter zijn, toegerust met het harnas van geloof en liefde en met de helm van de hoop der zaligheid; want God heeft ons niet gesteld tot toorn, maar tot het verkrijgen van zaligheid door onze Here Jezus Christus, die voor ons gestorven is, **opdat wij, hetzij wij waken, hetzij wij slapen, samen met Hem zouden leven. Vermaant daarom elkaar en bouwt elkaar op**, gelijk u dit ook doet. Wij verzoeken u, broeders, hen, die onder u zich moeite getroosten, die u leiden in de Here en u terechtwijzen, te erkennen, en hen zeer hoog te schatten in liefde, om hun werk. Houdt vrede onder elkaar. Wij vermanen u, broeders, **wijst de ongeregelden terecht, beurt de kleinmoedigen op, komt op voor de zwakken, hebt geduld met allen**. Ziet toe, dat niemand kwaad met kwaad vergelde, maar jaagt te allen tijde het goede na, jegens elkaar en jegens allen. ...”

1 Thessalonicenzen 5: 5-15 (nadruk toegevoegd)

Hij gaf hiermee aan dat dit pastoraat in feite een zaak van alle gelovigen samen is, al is het van belang dat er onderscheid wordt gemaakt naar wat elk in het bijzonder nodig heeft: de een terechtwijzing, een ander opbeurende woorden, of hulp tegenover tegenstanders, etc.. Het gaat er voor een ieder om dat we waakzaam leren te leven mét Christus Jezus. Wat betreft dat woordje 'waakzaam': Paulus maakt de tegenstelling tussen enerzijds waak-

van pastoraat

zaamheid en anderzijds slapen, dat is in feite wel leven maar toch ook weer niet ten volle, of dronkenschap, dat is niet in controle zijn over jezelf. Dit geeft duidelijk aan dat het niet een vrijblijvende zaak is. Ons waakzame leven met Christus zal vrucht dragen in onze omgeving. Zo'n leven kunnen we niet in ons eentje. Zo'n leven vraagt continu door elkaar vermaand en opgebouwd te worden, zegt Paulus.

Wat Petrus zegt aan het eind van zijn eerste brief, sluit hierbij aan:

„... Door Silvanus, die, naar ik meen, voor u een betrouwbaar broeder is, heb ik in het kort **geschreven om u te bemoedigen en te betuigen, dat dit de ware genade van God is; daarin moet u vaststaan.** ...”

1 Petrus 5: 12 (nadruk toegevoegd)

Te vaak denken we dat het werk van Paulus en deze andere grondleggers van de Gemeente voornamelijk bestond uit evangelisatiepreken: het spreken voor grote groepen heidenen. Uit de brieven die Paulus en die anderen schreven, komt echter een heel ander beeld naar voren:

„... U weet trouwens, hoe wij, als een vader zijn eigen kinderen, u hoofd voor hoofd vermaanden, aanmoedigden, en betuigden te blijven wandelen, Gode waardig, die u roept tot Zijn eigen Koninkrijk en heerlijkheid. ...”

1 Thessalonicenzen 2: 11-12; zie ook Handelingen 20: 20

Paulus wist dat het persoonlijke voorbeeld daarbij meer zeggingskracht had dan al zijn woorden, zoals blijkt uit het vers hiervoor (vers 10):

„... U bent getuigen, en God, hoe vroom, rechtvaardig en onberispelijk wij ons bij u, die gelooft, gedragen hebben. ...”

Essentieel in het pastoraat is dat het gebeurt vanuit het gezaghebbende Woord van God, de Bijbel, zoals Paulus aangeeft:

„... Elk van God ingegeven Schriftwoord is ook nuttig om te onderrichten, te weerleggen, te verbeteren en op te voeden in de gerechtigheid, ...”

2 Timotheus 3: 16

En dat de genade van God – voor onszelf en voor de ander – erin centraal staat, want vooral daardoor worden we opgebouwd volgens de Bijbel:

„... Geen liederlijk woord kome uit uw mond, maar als u een goed woord hebt,

tot opbouw, waar dit nuttig is, opdat zij, die het horen, genade ontvangen. ...”

Efeziërs 4: 29

Het is door de genade van God dat we veranderen. We zien dit in het Evangelie bijvoorbeeld heel duidelijk geïllustreerd bij Zacheus. Jaren hadden de Joodse geestelijke leiders op hem neergekeken, hem wellicht gezegd dat hij z'n leven moest veranderen, maar toen Jezus hem vol genade gewoon accepteerde en zelfs als vriend bij hem kwam eten, veranderde er iets in heel zijn hart en leven (zie Lucas 19). Pastoraal onderwijs, en pastorale vermaning of bemoediging zijn volgens de Bijbel gericht op het mee-delen van

die genade van God aan de ander, of het helpen zorgen dat die ander die genade van God kan ontvangen. Daarbij denk ik dan ook aan het wegnemen van psychische blokkades van prestatiegerichtheid (zoals: „Ik kan/mag dat toch niet zomaar ontvangen? Ik moet daar toch zelf ook wat voor doen?”), het weerspreken en verbreken van negatieve boodschappen die door iemand met gezag (bijv. een ouder) over de persoon in kwestie zijn uitgesproken (zoals: „Jij bent geen liefde waard!”), et cetera.

Dit doet me denken aan een andere grondlegger van de wereldwijde Gemeente: de apostel Johannes. Laten we eens

kijken wat hij over ons thema te zeggen heeft:

„... hetgeen wij gezien en gehoord hebben, verkondigen wij ook u, opdat ook u met ons gemeenschap zou hebben. En onze gemeenschap is met de Vader en met zijn Zoon Jezus Christus. En deze dingen schrijven wij, opdat onze blijdschap volkomen zij. ...”

1 Johannes 1: 3-4

Hij schrijft zijn onderwijzende, bemoedigende en vermanende brieven, zegt hij, om de vreugdevolle gemeenschap van de gelovigen met Christus en die tussen alle gelovigen te bevorderen. In zijn brief aan de Filippenzen (2:2) zegt Paulus iets dergelijks.

Die blijdschap in de gemeenschap met God en elkaar is essentieel. Hij werkt namelijk veel uit:

- Die blijdschap is stimulerend voor onszelf; met name voor ons geloofsleven en onze toewijding daarin.
- Die blijdschap werkt sterk samenbindend, waardoor we ook effectiever gemeente kunnen zijn.
- Die blijdschap helpt ons om God met enthousiasme in ons hart te aanbidden en te dienen.
- Die blijdschap werkt aanstekelijk, er gaat een sterk getuigenis van uit; mensen in onze omgeving zien het en worden nieuwsgierig en komen open te staan voor het Evangelie – de Blijde Boodschap.

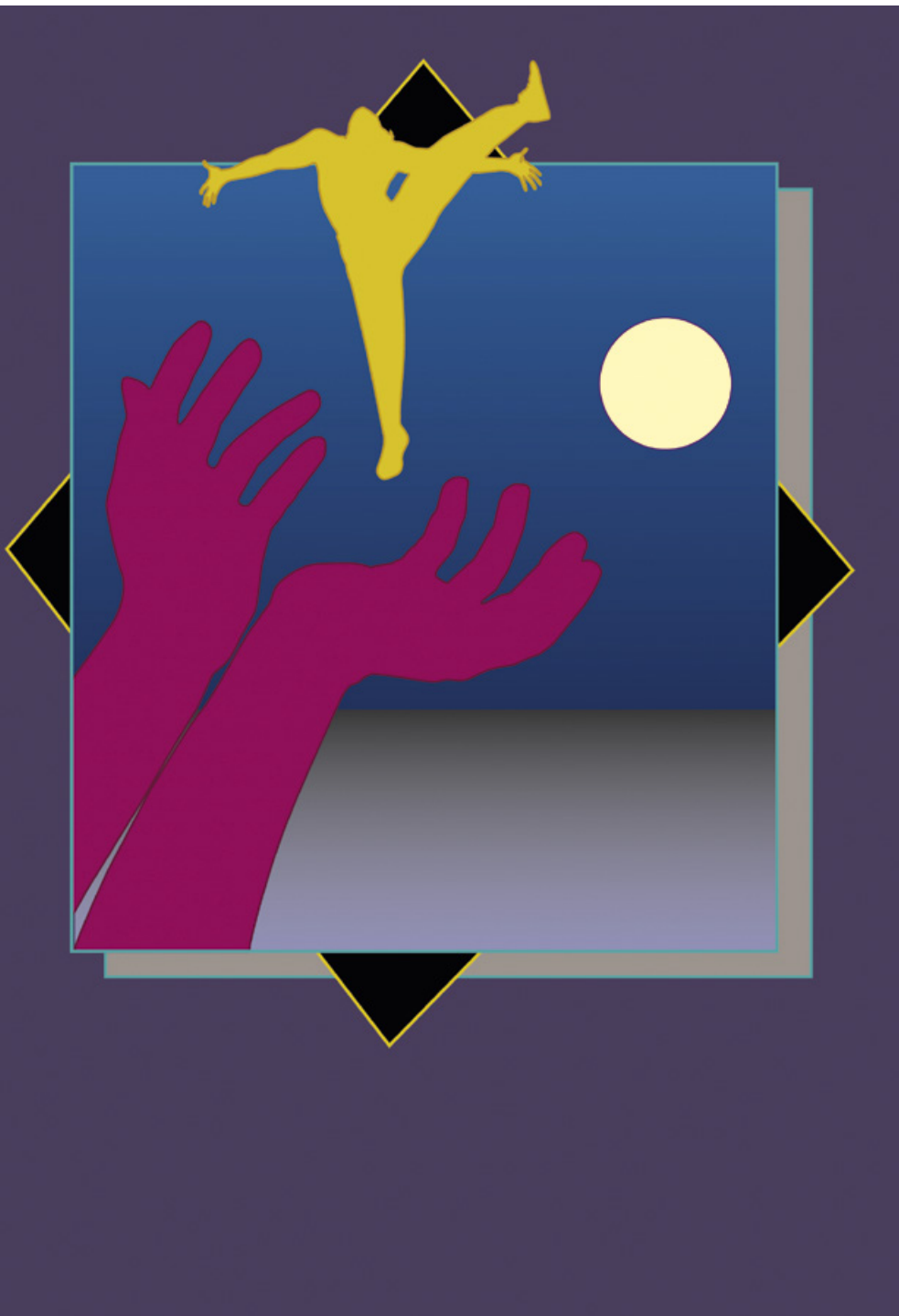
Deze blijdschap komt ons, zoals Johannes aangeeft, niet aanwaaien, maar ontstaat in de gemeenschap als vrucht van goede onderwijzing, vermaning en bemoediging. In mijn woorden: als vrucht van een goede onderlinge pastorale zorg.

Jezus gaf al aan dat ook Hij deze blijdschap belangrijk vond voor Zijn volgelingen, en besprak daarom heel veel met hen. In feite sprak Jezus meer met Zijn discipelen en soms enkele andere omstanders, dan dat Hij grote toespraken hield. Dit was Jezus' manier om te werken aan de verbreiding van Zijn Koninkrijk. In termen van ons thema hier: in Jezus' bediening had pastoraat een grotere plaats dan evangelisatie.

Wat pastoraat niet is

Het bovenstaande geeft in feite al aan dat pastoraat mijns inziens vooral bestaat uit zorgzaam en goed luisteren, informeren (onderwijzen) en bemoedigen. Het is geen psychotherapie en bestaat vooral niet uit:

- het uitgebreid 'diagnosticeren' en 'labelen' van mensen: „hij heeft een

borderline stoornis”, „zij is asociaal”, etc. (tenzij een –beperkte– diagnose nodig is voor de te hanteren benadering en dan alleen voorzover die strikt nodig is; deze diagnose moet dan wel door een ter zake deskundig persoon worden gesteld!); uitgebreide diagnosestelling is iets voor een psychiater of een arts, niet voor een pastoraal werker, en ‘labelen’ is meestal een manier om zichzelf buiten schot te plaatsen en ongelijkwaardigheid te creëren en daarom al helemaal niet passend binnen de Gemeente van Christus Jezus;

- het pushen en/of emotioneel onder druk zetten van mensen om hen ‘het goede’ te laten doen; de weg die iemand gaat is zijn of haar eigen keuze; de Bijbel is er duidelijk over dat God wil dat we de dingen doen die we met onze eigen overtuiging en vanuit ons hart kunnen doen, niet omdat iemand anders, of een gemeenschap dat vraagt.

Als pastoraal medewerkers zijn we dienend bezig en uitdrukkelijk ondergeschikt aan waar God met een confident mee bezig is. Dit houdt in dat we het doen vanuit een positie van onderlinge gelijkwaardigheid en afhankelijkheid tegenover God en niet vanuit een ‘expert’ standpunt.

Resumé

Samenvattend luidt mijn antwoord op de vier vragen die ik in het begin stelde dus kort en bondig als volgt:

1. Pastoraat is zorg voor elkaar, in de vorm van luisteren, onderwijs, bemoeiding en – incidenteel waar nodig – vermaning, vanuit Gods liefde en beweging met de ander en vanuit Gods Woord, de Bijbel, zó dat de ander nog meer ontvangt van Gods genade.
2. Het doel van pastoraat is dat we de volle genade van God ontvangen, in vrede en blijdschap met Hem en elkaar leren leven en zó groeien naar volmaaktheid in Christus.
3. Pastoraat maakt ons gelijkwaardig (ik ben zowel hulpverlener als confident) in het elkaar nodig hebben en het elkaar helpen, bemoedigen en opbouwen. Het maakt ons blij met elkaar – blij dat de ander er is, die ons helpt nog meer te ontvangen van Gods genade en zodoende te groeien in heiligheid, waardigheid en vreugde.
4. Op termijn wordt een gemeente met een goed functionerend pastoraat een gemeente waarin mensen groeien naar een geestelijk gezond en blij functioneren. Zoiets is aanstekelijk voor de omgeving. Zo’n gemeente zal dus een grote aantrekkingskracht krijgen op nog-niet-gelovigen en ook in aantal groeien. Pastoraat is dus in feite ook

een middel bij uitstek voor evangelisatie en gemeentegroei.

Bijlage A: Enkele aspecten van pastorale hulpverlening

Het volgende is een eerste voorzichtig en schematisch antwoord op de vraag: „Wat zie ik als de taak van een pastoraal hulpverlener naar confidenten toe?”

Dit kan bijv. gebruikt worden als checklist voor zelf-evaluatie t.a.v. de omgang met een bepaalde confident (echter nooit star of uitputtend). Eén en ander ter invulling van, soms in aanvulling op, de beantwoording van de concrete hulpvragen van de confident.

Merk op, dat de items in deze lijstjes elkaar hier en daar overlappen, of dat het ene punt bij kan dragen aan het andere (omdat ze dus onderling afhankelijk zijn).

Basis (geestelijk/existentieel, persoonlijk en relationeel):

- Be-luisteren / een stem geven (waar nodig eventueel samen naar woorden zoeken);
- In (dieper) contact brengen met God/Jezus of dat contact verder stimuleren;
- (Bij God/Jezus) veiligheid helpen ervaren;
- Zo nodig veiligheid in eigen directe

omgeving (i.h.b. thuis- en werksituatie) bevorderen;

- Contact met eigen resources en vaardigheden bevorderen;
- Inzicht in persoonlijke en relationele dynamica bevorderen;
- Basisveiligheid (een ‘besef van zijn’) bevorderen (o.m. door respect en door serieus te nemen);
- Vreugdevolle gemeenschap/verbondenheid met (veilige) anderen bevorderen.

Herstel van verwonding e.d. (vooral: geestelijk en emotioneel):

- Zonde van zichzelf en anderen helpen zien en afleggen;
- Helpen tot vergeving van zichzelf en anderen te komen;
- Helpen terugkeren naar vreugde na het ervaren van lastige emoties;
- Herstel van pijn en trauma bevorderen; c.q. dit herstel helpen vinden bij Jezus;
- Lijden helpen doorstaan en leren hoe er beter uit te komen (en niet slechter).

Bevrijding (vooral: intellectueel en geestelijk):

- Helpen zich te bevrijden van verkeerde denkbeelden (‘opgelegde of zelf aange-wende leugens’);

- In Jezus' Naam bevrijden van vloeken en duistere machten.

Helpen tot een 'beter' leven te komen:

- ('beter' in morele, praktische, emotionele en intellectuele zin: meer vanuit de verbondenheid met God en anderen, God welgevalliger, menswaardiger, meer in overeenstemming met doelen en waarden van zichzelf, minder beïnvloed door tegenwoordige of oude zonde van zichzelf of van anderen, geestelijk en sociaal weerbaarder, socialer, empathischer, etc.)
- Helpen met het praktiseren van Gods tegenwoordigheid / God leren betrekken in het leven – i.h.b. in (voor dié confident) 'moeilijke situaties'.
 - Gods doel met het leven helpen ontdekken (o.a. door Bijbelstudie);
 - Oude, op enigerlei wijze destructieve reacties op pijn of verdriet helpen vervangen door nieuwe, meer constructieve reacties (leren goed te lijden).
 - Gemiste vaardigheden alsnog helpen aanleren (i.h.b. op gebied van omgang met relaties en emoties); dit is een belangrijk en soms onderbelicht punt!
 - In goede en wijze verstandhouding met anderen leren leven.

Plus (algemeen; wel heel belangrijk!):

- Hoop geven
- Voor de confident bidden (ook tussen ontmoetingen of sessies in)!

Bijlage B: De aard van pastorale problemen

Pastorale problemen hebben vaak meerdere aspecten; meerdere 'dimensies'. Zo is een probleem of situatie te bekijken vanuit verschillende gezichtshoeken, die

onderling niet-exclusief zijn, zoals:

- emotioneel (typerende vraag: „wat voel je?”) – bijv. emotionele pijn door A- of B-trauma's (bijv. emotioneel verwaarloosd of misbruikt-zijn) van welke vorm dan ook, of door verlies van een dierbare of van levens-invulling (bijv. werk);
- intellectueel/verstandelijk (typerende vraag: „wat denk je?”) – bijv. verkeerde denkbeelden over bepaalde zaken (leugens in Gods oog);
- gedrag en spreken (typerende vraag: „wat doe je?”, „wat zeg je?”) – bijv. gebrek aan vaardigheden om zich adequaat uit te drukken;
- relationeel (typerende vraag: „wie geeft of ontnemt je 'energie', levenslust, e.d.?”) – verband houdend met (gebrek

aan) verbondenheid, strijd, loyaliteitsconflicten etc., met ouders, partner, kinderen, collega's e.a.;

- demonisch – bijv. invloeden van duistere geesten (hier is vooral geestelijk inzicht nodig, soms kan een vraag als: „wie zegt dat?” helpen);
- wat gebeurt bewust / wat gebeurt onbewust – onbewuste reactiepatronen (bijv. dissociatie n.a.v. lastige gevoelens) zijn vaak niet langs rationele / intellectuele weg op te lossen²;
- moreel/ethisch, vaak betrekking hebbend op de wil (typerende vragen: „hoe zou je daar zelf mee om willen gaan?”, „wat is waardig?”, „hoe kijkt God daar tegenaan en op basis waarvan denk je dat?”, „heb je Hem dat Zelf wel eens gevraagd?”, „wat zegt de Bijbel daarover?”) – problemen kunnen bijv. voortkomen uit een bepaalde zonde of een zondige levensstijl, maar ook uit een verkeerde interpretatie van wat God van ons vraagt;
- geestelijk, vaak betrekking hebbend op de relatie met God (typerende vragen: „hoe kijkt God naar jou en op basis waarvan denk je dat?”, „is God blij met je?”) – God kan door slechte ervaringen met Zijn 'grondpersoneel' soms ver weg lijken, of ongeïnteresseerd, of boos; iemand verliest dan het zicht op het gegeven dat God vooral het contact zoekt.

Pastoraat doet er mijns inziens goed aan, elk van deze aspecten in de gaten te houden – vooral waar het gaat om de vraag 'waar de schoen nou echt wringt'.

Een andere indeling is te maken naar de aard van de problemen en de behoeften die daaraan ten grondslag liggen, bijv.:

- existentieel – moeite met het leven,

Accede!

André H. Roosma, de schrijver van het artikel 'Doel en effecten van pastoraat', is de komende maanden nog beschikbaar voor lezingen, workshops en cursussen. André is al vele jaren een trouw en gewaardeerd medewerker van ons blad. Hij combineert een grote liefde voor de Here Jezus met een geweldige kennis van pastoraat. André heeft zijn sporen verdiend als psycho-pastoraal counselor, trainer, onderzoeker en web-redacteur. Hij is een bevlogen spreker, en geeft graag en met veel betrokkenheid aan anderen door wat hij geleerd heeft vanuit de Bijbel, vanuit zijn meer dan 30 jarige ervaring als pastoraal werker, en vanuit heel veel onderzoek. Hij heeft een unieke manier om mensen (weer) enthousiast te maken voor God, elkaar en het leven.

Deelnemers aan eerdere workshops en cursussen waren altijd heel enthousiast. We bevelen hem graag aan. Door zijn unieke kennis van het Hebreeuws en van de geschiedenis van Israël, is hij ook zeer geschikt als spreker voor een Israël-avond.

Meer informatie kunt u vinden op zijn websites www.Immanuel-levensstijl.nl en www.12accede.nl.

met eigen menselijke waardigheid etc.; bijv.: onvoldoende basisveiligheid, onvoldoende 'besef van zijn', of: gevoelens van existentiële machteloosheid of vergiftigende schaamte; dit is gekoppeld aan (onvervulde) behoeften aan persoonlijkheid, persoonlijke waardigheid, eerbaarheid en eerwaardigheid, eerlijkheid/waarheid, etc.;

- relationele dynamica – moeilijkheden in het omgaan met anderen; bijv. huwelijksconflicten, spanningen op het werk; dit kan zijn gekoppeld aan (onvervulde) behoeften aan acceptatie, liefde, vertrouwen, intimiteit, koestering en koesteren, respect, ruimte, veiligheid, respecteren van gezonde grenzen, loyaliteit, waardering van en naar anderen, etc.;
- functioneel – moeite met dingen doen die de confident van zichzelf vraagt (dan wel die God in Zijn Woord van hem vraagt); bijv. (te) snel vermoed zijn, dingen niet 'aankunnen', steeds weer falen; dit kan zijn gekoppeld aan (onvervulde) behoeften aan prestatie, de wens om vooral 'nuttig' te zijn, iets te kunnen doen voor anderen of iets betekenen in/voor deze maatschappij, 'ergens goed in te zijn', etc.. Het kan ook te maken hebben met een gebrek aan bepaalde vaardigheden; deze kunnen dan getraind worden.

Het is daarbij goed, om te kijken wie de onvervulde behoeften evt. (beter) kan gaan vervullen en hoe, en – vooral – welke rol de confident zelf hierin speelt.

Bijlage C: Functies van pastoraat

Corrie Sleebos onderscheidt in het algemeen vier functies van pastoraat:

- Bijstaan; het naast mensen gaan staan en blijven staan, veelal in situaties van lijden, met als mogelijk gevolg dat de ander zich gesteund en getroost weet op de weg die hij of zij heeft te gaan
- Begeleiden; geestelijke leiding bieden zodat mensen op grond van hun eigen levensovertuiging hun eigen keuzes kunnen bepalen en beslissingen kunnen nemen en zo te groeien in een zelfstandig geestelijk functioneren.
- Helen; bevorderen van geestelijke en lichamelijke gezondheid en welzijn.
- Verzoenen; mensen die vervreemd zijn van elkaar, van zichzelf of van God, begeleiden om tot zichzelf komen, aanvaarding en vergeving te ervaren en zo in nieuwe of hernieuwde relaties leren leven.

Bron: Corrie Sleebos, 'Functies van gemeentepastoraat', in de serie: *Zicht op de pastorale praktijk* (1), van het Landelijk

Steunpunt Pastorale Bedieningen (LSPB) van de Vereniging van Pinkster- en Evangeliegemeenten (VPE).

© door: André H. Roosma

De webversie van dit artikel (<http://www.12accede.nl/doel-en-effecten-van-pastoraat.pdf>) geeft ook een literatuurlijstje.

- 1 Michael Griffiths, *Give up your small ambitions*, Inter Varsity Press, Leicester, UK, 1970; ISBN 0 85110 352 9. De schrijver betoogt dat ambities die alleen gericht zijn op comfort in dit leven, het niet halen bij ambities

die gericht zijn op verbreiding van Gods Koninkrijk. In 1980 stond in het blad *In Touch* van onze internationale evangelische studentenbeweging (de IFES) een artikel: *How to Be a Radical without Joining a Cult* dat, evenals het boek van Griffiths, de vraag stelt wat het Koninkrijk van God ons waard is in termen van tijd (dagelijks), toewijding e.d.. Vanuit een andere invalshoek, namelijk vanuit de invalshoek van het genieten, stelt ook John Piper die vraag, bijvoorbeeld in zijn boek *Vechten voor vreugde*, Het Zoeklicht, Doorn, 2006; ISBN 978-90-64510-91-5.

- 2 Voor meer achtergronden hierover, zie ook mijn meerdelige artikel: Gelaagdheid in ons mentaal en sociaal-emotioneel verwerken – deel I (<http://www.12accede.nl/gelaagdheid.pdf>), juni/augustus 2007, deel II (<http://www.12accede.nl/gelaagdheid-2.pdf>), oktober 2007, deel III (<http://www.12accede.nl/gelaagdheid-3.pdf>), april 2009, en deel IV (<http://www.12accede.nl/gelaagdheid-4.pdf>), november 2009, alle op de website www.12accede.nl.

Toverij of gaven heilige geest?

Voor veel mensen is toverij iets wat in deze moderne wereld alleen thuis hoort in de sprookjeswereld en de fantasie. Toch komt de wereld na het tijdperk van het humanisme en rationalisme steeds meer onder invloed van mystiek, esoterie, gnostiek en New Age. Als christenen zijn we ook geestelijke mensen, maar voor velen is het nog moeilijk scheiding te maken in de geestelijke wereld tussen wat van God is en wat van de Satan. Hoe te denken over paranormale gaven en verschijnselen? Zijn het tekenen van de boze of uitingen van de Heilige Geest?

Schepping

“God is de Schepper van hemel en aarde en alles wat daarin is (Gen. 1:1). Hij schiep alles naar zijn aard en natuur en stelde daarmee de grenzen van Zijn schepping vast. Zo kan bijvoorbeeld een olifant niet vliegen. Dieren hebben geen godsbesef, de mens als kroon der schepping heeft dat wel. De mens is zelfs bijna goddelijk geschapen (Ps. 8:6), als stoffelijk en geestelijk wezen, maar is bijbels gezien zeker te onderscheiden van God”.

De draagwijdte en de fatale gevolgen van de zonde van Satan en de mens, voor zichzelf en de schepping, zijn nauwelijks te overzien. Alle verhoudingen in de schepping zijn ontworpen, het wezen van de schepping is in een gevallen staat, de Satan neemt niet meer die heerlijke positie in zoals dat was vóór de zonde in zijn hart opkwam. De mens is in zijn natuur ook gevallen. Alle verhoudingen in de eenheid van de mens, in zijn scheppingsnatuur, zijn verstoord. Niet alleen de relatie naar God, maar ook naar lichaam, ziel en geest. (Rom.3:10-18, Rom.8:20)

De kern van de zonde was dat men verder wilde reiken dan de grenzen van de natuur, die God geschapen heeft. Zowel de Satan als de mens wilde God zijn. Men wilde zich onafhankelijk van God opstellen en zo het doel van hun scheppingsnatuur missen.

Door de menswording, offerande en opstanding van de Here Jezus Christus is het mogelijk geworden dat de mens zijn gevallen natuur vernieuwt, in het leven van Christus, door geloof en uit genade. Zo wordt de mens een nieuwe schepping, bestemd tot gelijkvormigheid aan het beeld van de Zoon van God (Rom.8:29). In Hem is de toegang tot het herstel van alle verstoorde verhoudingen binnen die mens (1Thess. 5:23). Hierin, zegt de tweede Petrusbrief, hebben we deel aan de goddelijke natuur (2Petr.1:4). De christenen hebben leven in Christus en vormen het lichaam van Christus, waarvan Hij Zelf het Hoofd is. Toch is er ook in die positie een duidelijk onderscheid tussen Christus en de wedergeboren mens (Jak.1:18).

Om dat lichaam op te bouwen schenkt de Heilige Geest genadegaven, die dus dienen ter verheerlijking van Christus. Enkele van die gaven zijn: de gave van genezing, krachten en profetie. Deze gaven worden vaak met paranormale gaven verward. We zullen deze bijbels toetsen. Daarvoor is het allereerst nodig een beeld te krijgen wat in de Bijbel een tovenaars is.

Een bijbels beeld van een tovenaars

Volgens de Bijbel heeft ieder mens geloof. Geloof in God of in de schepping (in de natuur of in zichzelf - Rom.1:20-23). Vanuit dit geloof (soms: vooronderstellingen) heeft ieder mens een mensbeeld, een godsbeeld en een wereldbeeld, en legt zo verbanden tussen onzichtbare en zichtbare dingen. Er is eigenlijk alleen maar geloof en bijgeloof. Bijgeloof is een ontoring van God, doordat men Zijn eigenschappen, m.n. Zijn Almacht en Alwetendheid toeschrijven aan schepselen (Rom.1:18-22). Vb Hand.28:1-6

De Bijbel leert ook dat de zichtbare wereld tijdelijk is en de geestelijke, onzichtbare, eeuwig (2Kor. 4:18). De mens probeert de mogelijke wetmatigheden van de onzichtbare wereld te ontdekken, maar zal zonder het leven van Jezus Christus hier nooit toegang toe krijgen. Immers alleen

door geloof in het offer van Jezus zijn wij van zonden verlost en gerechtvaardigd en mogen wij de Heilige Geest ontvangen, en Die zal ons veilig leiden in de hemelse gewesten, de geestelijke wereld. Zo is er verschil tussen menselijke wijsheid en goddelijke wijsheid. Een natuurlijk mens aanvaardt niet wat van God is en waar is (1Kor. 2:12-16). In de natuurlijke wereld zendt God regen over rechtvaardigen en onrechtvaardigen. Maar in de geestelijke wereld is Gods zegenrijke kracht werkzaam door genade en Heilige Geest en niet door een/de wet. Natuurlijk vinden we in de Bijbel ook wel geestelijke voorwaarden voor de werking van de Heilige Geest, zoals gehoorzaamheid, heiliging, opbouw van de gemeente, verheerlijking van Christus.

Men kan God echter nooit manipuleren. Toverij of waarzegging is het bewerken of weten van zaken of woorden om iets voort te brengen, waartoe de mens krachtens zijn natuur door Gods instelling geen toegang heeft. Het is het geloof dat schepselen iets kunnen bewerken en weten, wat alleen God kan openbaren, in de goddelijke natuur. In die zin is toverij een leugen en een zondige dwaling (2Thess. 2:9-11).

Satan, de verleider van de mensen en de heerser van deze eeuw, die nog heerschappij oefent over de gevallen mens. Deze Satan wiens val en nederlaag zeker is, probeert de mensen nog steeds te verleiden met toverijen (Kol. 2:8, 2Thess. 2:9). Toverijen die in diepste wezen, zoals boven is verduidelijkt, de kern van afgoderij raken. Daarom geeft God in de Bijbel steeds aan dat toverij een gruwel voor Hem is. Lees Deuteronomium 18 er maar op na. Het verbod daar beperkt de mogelijkheden van de mens niet, het leidt immers tot niets, maar wil hem behoeden voor de klauwen van de duivel.

De oudtestamentische varianten van toverijen of magie zijn de meeste christenen wel bekend. De moderne varianten minder: bezweringstoverij zoals: belezten,

van de

Volgens de Bijbel
heeft ieder mens
geloof.

mentale suggestie, vervolgingsmagie, liefdesmagie; of rituele magie, zoals: magische orden, hekserij, satanisme, geestdrijverijen, bloedpakten, medische magie, bewustzijnsveranderende methoden, etc..

Speciaal willen we nog noemen: de moderne magie van de geest, zoals: visualisatie, positief denken, hypnose, etc., die juist deze tijd zo'n opgang maken. En die onder het mom van nieuwe wetenschap, vormen van moderne theologie en (para) psychologie subtiel hun intrede doen in de maatschappij. De nieuwe succesformule is zelfontwikkeling en ontplooiing, ook wat betreft het praktiseren van 'paranormale' gaven.

Magie: de latente kracht van de ziel?
Tegenwoordig is het praktiseren van pa-

ranormale 'gaven' de meest voorkomende vorm van 'moderne' toverij. Vandaag de dag wordt nog steeds door duizenden psychologen en psychiaters de theorie aan de man gebracht dat er in de ziel een onbeperkt potentieel ligt opgeslagen aan krachten en mogelijkheden. In het verlengde hiervan ligt de psychologie van Jung (een overtuigd occultist), die spreekt van het collectieve onbewuste. Een mensbeeld dat we nergens in de Bijbel tegenkomen. We moeten ons niet afstemmen op onze eigen mogelijkheden en krachten in onszelf. Jezus zegt: "Heb geloof in God" (en dus niet in jezelf)" (o.a. Mark.11:22).

Paranormale krachten zijn niet een uiting

van iets wat al in de mens leeft, maar een zuiver demonische manifestatie. Satan wil de mens laten denken dat deze kracht uit zijn eigen ziel, geest of onderbewuste komt, dus van binnen een persoon. Als Adam, de eerste mens, paranormale krachten zou hebben gehad voordat hij in zonde viel, zou Jezus, de tweede Adam, die zonder zonde was, zeker dit soort krachten tentoon gespreid hebben. Hij heeft echter telkens gezegd dat Hij de wonderen niet uit Zichzelf deed, maar dat het Zijn Vader was, Die het deed door Hem (Joh.5:30).

Als gelovigen nu hebben we juist afstand gedaan van het *psyche leven* (onze oude gevallen natuur). De Bijbel zegt ons duidelijk dat we dit leven moeten doden, in plaats van het te ontwikkelen door de

demonische wereld (Joh.12:24, Matt.16:24-25). De enige bovennatuurlijke gaven, die wij tentoon mogen spreiden, zijn de gaven van de Geest. Niet bewerkt door een kracht in de mens, maar doordat de wedergeboren mens deel heeft gekregen van de goddelijke natuur (2Petr.1:4) en de Heilige Geest ontvangen heeft, die de genadegaven aan een ieder in het bijzonder toedeelt, gelijk Hij wil (1Kor.12:11).

Als je spreekt over paranormale gaven is de mens te zien als een doorgeefluik van Satan of van God. Een andere mogelijkheid is er niet. In 1Kor.12:7 wordt het doen van wonderen ook een openbaring van de Geest genoemd.

Toverijen of geestesgaven?

Satan, de grote imitator van God, "geeft" mensen ook gaven van genezing en krachten. Hoe moet je nu vanuit de Bijbel onderscheid maken tussen wonderen van God of van Satan.?

We noemen enige Bijbelse criteria ter onderscheiding.

Wonderen en gaven van God zijn :

1. Alleen bij wedergeboren mensen (die deel aan de goddelijke natuur hebben), die de Heilige Geest ontvangen hebben en een tweede voorwaarde: die op dat moment in staat zijn door de Heilige Geest gebruikt te worden. (geen vleselijk leven, bewuste zonden etc.) (1Kor.12:7, Rom.12:6).
2. Tot opbouw van de gemeente en verheerlijking van Jezus Christus. Dus niet voor commerciële doeleinden, beroepsgenezers of tot eer van zichzelf (Rom.12:3-6, 1Kor.12:7+20).
3. De wonderen en de gaven kunnen niet

altijd geclaimd worden door de mens, zoals bij occultisten, die zelf beschikken wanneer ze een gave gebruiken, bijvoorbeeld op een spreekuur. 1Kor.12:11 zegt dat de mens niet daarover kan beschikken, maar wel de Heilige Geest gelijk Hij wil. De Heilige Geest bepaalt de tijd en geeft de kracht voor een bovennatuurlijke manifestatie Gaven van God zijn in tegenstelling tot gaven van de Satan niet vermoedbaar voor een mens. Een occultist moet zich altijd "opladen" met occulte dingen, zoals een magnetiseur die yoga of spiritisme of drugs gebruikt als oplaadmiddel. Na de pinkstertoespraak van Petrus kwamen 3000 mensen tot bekering door het werk van de Heilige Geest (Hand.2:41).

Wonderen, gaven van genezing, gebeuren altijd volledig en volkomen. God kent geen half werk. Jezus genas soms wel in fasen! Marc.8:22-26 er kan dus tijd tussen zitten, ondertussen komt het aan op volharding naar overtuiging. God (maar wij zijn God niet) kent geen half werk. Bovendien zien we dat het accent ligt op geestelijke heling en wedergeboorte, en [niet altijd] steeds op lichamelijke genezing. Bovendien zien we dat het accent ligt op geestelijke heling en wedergeboorte, en niet altijd op lichamelijke genezing.

4. Occulte "gaven" (paranormaal) zijn in vele gevallen overerfelijk en overdraagbaar, bijvoorbeeld van vader op zoon of via voorgeslachten. Overgave van gaven van de Heilige Geest is niet Bijbels, gezien punt 1 + 3.

Slotopmerkingen

1. Tenslotte dient ook opgemerkt te worden dat christenen occult belast kunnen zijn en nog steeds uit hun oude leven occulte gaven kunnen hebben. De Heilige Geest verbindt zich aan onze geest (Rom. 8:15-16). De boze geest bindt zich aan ons vlees en onze ziel (Gal.3:1, 2 Tim.2:26, 1Tim. 5:15, Ef.4:27, 1 Petr.5:8, 1Joh.4:1-6, 1Kor. 10:20, 2Kor.11:3-4), waardoor men een andere geest ontvangt.
2. Satans belofte aan Eva, dat zij als God kon worden, zou niet meer dan een holle frase zijn geweest als ze al over goddelijke krachten beschikte. Voor en na de zondeval van de mensheid is de mens beperkt in de mogelijkheden van zijn natuur. Toverij is proberen die geschapen grenzen te willen doorbreken (terwijl dit niet kan). Het gevolg van deze zondige wilsintentie is dat men een speelbal wordt voor demonische

machten. Deze willen dat de vrucht van de zonde, de totale versterking van de scheppingsnatuur van de mens, nog meer in de mens werkt.

3. Het is een bekend gegeven dat toverkrachten meer 'vrij' komen, als de mens nog meer scheiding maakt tussen lichaam, ziel en geest (door te vluchten uit het lichaam, uittredingen, zelfkastijding, ascese enz.). En dat is precies in tegenstelling met het scheppingsdoel, namelijk eenheid en harmonie in relatie met God. De mens wordt zo een medium voor de invloed van de boze en laat zo de geweldige mogelijkheden die God op geestelijk terrein geboden heeft in Christus liggen. Door geloof, uit genade (Ef.2:8 - behouden zijn is een gave van God door het geloof, niet uit onszelf, net zoals alle gaven, anders is het geen gave) kan de mens nu deel krijgen aan de goddelijke natuur (2 Petr.1:4) en zo door de Heilige Geest deel hebben aan de geestesgaven.
4. Opgemerkt dient te worden dat de Heilige Geest van een totaal andere rangorde en natuur is dan alle andere geesten. Dit omdat andere geesten (engelen) bijbels gezien scheppingen zijn, begrensd door de natuur

van hun schepping door de Heilige Geest. De Heilige Geest wordt niet begrensd zoals bij schepselen het geval is, omdat de Heilige Geest een goddelijke natuur heeft, die onbegrensd is. Zo kunnen vele wonderen door Mozes gedaan, niet door de tovenaars van Egypte nagedaan worden, bijvoorbeeld de derde plaag (Ex.8:18). De mens nu heeft door het evangelie van Christus de mogelijkheid niet te zondigen (Rom.8:13) en wedergeboren te worden en onlosmakelijk verbonden te worden met de Heilige Geest in onze geest (Rom.8:15-16).

5. De Bijbel waarschuwt dat in het laatst der tijden bedrieglijke wonderen en tekenen de komst van de antichrist vergezellen. Deze wil de mensen de indruk geven God te zijn, maar krijgt daardoor steeds meer grip op de zielen van de mensen. In Openb.18:23 wordt de toekomstige wereld getypeerd als het oude Babylon, waarvan gezegd wordt dat God het zal vernietigen: want uw kooplieden waren de machthebbers der aarde, want door uw toverij werden alle volkeren verleid. Of zoals in het Oude Testament gezegd wordt over het oude Babel, wat een beeld is van het toekomstige wereldrijk Babel in

Jes. 47:9-11: "Ondanks uw vele toverijen en zeer krachtige bezweringen overvalt u een verderf, dat gij niet vermoogt te verzoenen".

Het lot van de tovenaars is, als ze zich niet bekeren, de poel die brandt van vuur en zwavel (Openbaring. 21:8, 9:20, 16:13, 13:11-13). Laten we deze tijd goed onderkennen zoals de Here Jezus tegen onszelf zegt in Lukas 12:55: "laten we ons dan bewust zijn hoe we ons van de afgoden tot God bekeerd hebben, om de levende en waarachtige God te dienen en uit de hemelen Zijn Zoon te verwachten (1Thess.1:9-10). (Mat.7:21-23)

©Gerard. Feller

Christelijke assertiviteitstraining voorjaar 2014

10 maandagavonden of 10 dinsdagmiddagen Vanaf februari 2014 starten er weer twee nieuwe trainingen. Maandag 24 febr-19 mei (10 avonden) en dinsdag 25 febr. -20 mei. (10 middagen). Deze training waarin sociale vaardigheden, gecombineerd worden met christelijke identiteit, is uniek in zijn opzet. Hoe ga je als christen om met grenzen op je werk, in familie, met vrienden en met God? Naast emotionele intelligentie wordt veel aandacht geschonken aan conflicthantering en identiteit.

Cursusinhoud

In de cursus die uitgaat van een Bijbels mensbeeld komen zaken aan de orde zoals:

- Je identiteit als Christen
- Hoe kan ik voor mezelf opkomen en wat is het verschil met "de onderste weg gaan"?
- Hoe leer ik sociale vaardigheden en non verbale communicatie;
- Hoe kan ik spanningen in het samenleven met anderen onder controle krijgen en houden?
- Hoe ga ik om met mijn gevoelens en de gevoelens van anderen?;
- Hoe leer ik op de juiste wijze als Christen te communiceren en grenzen te stellen?;
- Hoe ga ik om met agressiviteit?

Leermethodes voor deze training zijn:

- De verschillende soorten rollenspelen,
- Bijbelse voorbeelden en mogelijkheden voor oefeningen,
- Verbale en non- verbale communicatie training,
- Ontspanningstechnieken, groeps gesprekken,
- Bijbelstudies en huiswerkopdrachten.

In sommige lessen wordt gebruik gemaakt van videotraining.

Iedere les bestaat uit een theoretisch gedeelte waarin verschillende hulpmiddelen die tot een betere assertiviteit leiden besproken en beoefend worden. En na de pauze in de subgroepen worden praktische situaties geanalyseerd, besproken en beoefend. Ook komt iedere les een oefening in christelijke identiteit terug. Bij de cursus hoort een uitgebreid (153 blz) cursus-en werkboek wat in de loop der jaren aangepast is aan de ervaringen van de cursus.

Cursusleiding

- Gerard Feller, psychosomatische fysiotherapeut en pastoraal counselor
- Coby Feller, psychosomatisch oefentherapeute

Wanneer

Data training 2014 (maandagavonden 19.30-22.00uur):

- Februari : 24
- Maart: 3, 10, 17, 31
- April: 7, 14
- Mei: 5, 12, 19

Data training 2014 (dinsdagmiddagen 13.00- 15.30 uur):

- Februari : 25
- Maart: 4, 11, 18,

- April: 1, 8, 15
- Mei: 6, 13, 20

Waar

De cursussen worden gegeven in het therapeutisch centrum Oudewater, Lange Burchwal 80, 3421 SM Oudewater.

Voordat men op deze cursus kan inschrijven, dient er een intakegesprek plaats te vinden, waarin er wederzijds afgestemd wordt of de cursus wel voor u geschikt is. Verder wordt de motivatie getest om daadwerkelijk in de praktijk ook met deze cursus van 10 avonden/middagen te gaan werken U kunt zich Inschrijven of meer info vragen via tel. (0348) 561419 of 563359.

Stuur een email naar info@pastoraat.com voor meer informatie of om u op te geven voor de cursus, of bel: telefoon 0348-561419 of 563359

Kosten

De cursuskosten bedragen inclusief intake en uitgebreide cursusmap € 325 (alleen voor particulieren) Voor echtparen € 50 korting per persoon te voldoen vóór aanvang van de cursus op bankrekening 35.23.13.498 tnv G.P.M. Feller te Oudewater. Veelal vergoeden bedrijven en instellingen deze cursus.

Stress te lijf!!

Leer uw lichamelijke spanningssignalen te herkennen en paniekstoornissen te voorkomen. een goed alternatief voor mindfulness!!! Meer dan tienduizend cursisten gingen u voor! 4 donderdagavonden of donderdagmiddagen in maart/april 2014

Van 13.00uur -15.30 uur en 19.30 uur - 22.00 uur in het therapeutisch centrum op de Lange Burchwal 80 in Oudewater. Tel. (0348) 561419 of 567670. Als bijbelgetrouwe christenen wijzen we de yoga-oefeningen af. Toch vinden we in deze cursus een verantwoord Bijbels alternatief waarin we op een goede manier ook aan lichaams-oefeningen ter ontspanning kunnen .werken Wat zijn de spanningssignalen, die je kunt herkennen? Hoe kun je het beste reageren op paniekgevoelens? En hoe staan deze met elkaar in verband? Zo laten we in het kort op eenvoudige wijze iets zien van de werking (fysiologie) van spieren, houding, ademhaling om de lichaamsoefeningen beter te begrijpen en daardoor ook beter te kunnen oefenen. Oefeningen, zoals spierontspanningsoefeningen, ademoefeningen en houdingsoefeningen die helpen meer inzicht en controle uit te oefenen op onze lichamelijke spanningen en gezondheid. Zo kunnen we op een verantwoordde manier omgaan met 'de tempel van de geest'.

Lesprogramma

Er zijn twee cursussen op donderdagmiddag van 13.00-15.30 en een cursus van 19.30-22.00 op dezelfde donderdag in maart en april

gen en de mogelijkheden om hier op een psychosociale, en geestelijke wijze mee om te gaan.

Cursusleiding

Gerard en Coby Feller, pastoraal counselor, fysiotherapeut, psychosomatisch oefentherapeute

Cursuskosten

De kosten voor de cursus van 4 donderdagmiddag of avonden, inclusief koffie/thee en cursusboek bedragen € 130,-. (soms vergoed door werkgevers en zorgverzekeraars, eerst navragen!)

Opgave

Het is niet mogelijk voor een of twee dinsdagen in te schrijven. Graag € 130 te voldoen op onderstaand rek.nr vóór 25 februari. Opgave via: info@pastoraat.com of tel 0348 567670.

Bij annulering van de cursus binnen een termijn van tien dagen voor de eerste dinsdag bent u € 30 reserveringskosten verschuldigd. Na aanmelding en betaling ontvangt u een bevestiging plus routebeschrijving.

Uw betaling kunt u overmaken op bankrekening 352313498 van de Rabobank te Oudewater t.n.v. G.P.M. Feller onder vermelding 'stress te lijf' voorjaar 2014 (minimum deelnemers 7 maximum 12)

Donderdag 6 maart 2014

Voorstellen, Oefeningen om te bepalen of u goed lichamenlijk kunt ontspannen en kort interactief bijbels voorbeeld van omgaan met stress

Donderdag 13 maart 2014

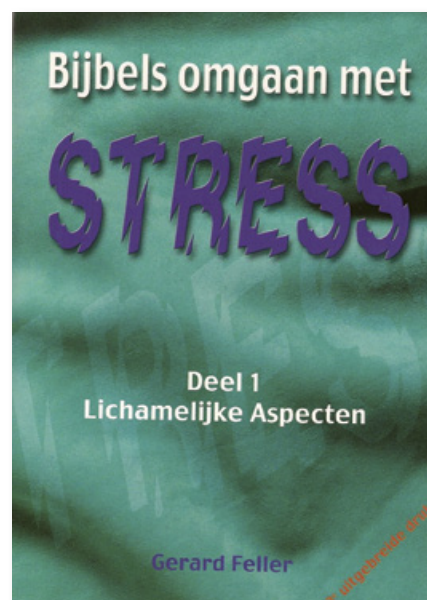
Spierontspanning + houding en kort interactief bijbels voorbeeld van omgaan met stress

Donderdag 20 maart 2014

Ademoefeningen in relatie met spanningen en korte interactief bijbels voorbeeld van omgaan met stress

Donderdag 3 april 2014

Interactieve studie over stress , de gevol-

Hoe signaleren groeperingen?

- Wat voor kenmerken zijn typerend bij sektarisch denken?
- Hoe om te gaan met mensen die naar het sektarische neigen?
- Welke positieve lessen vallen er van sekteachtige groepen te leren?
- Wat voor geestelijke werkingen spelen een rol?

Twee uitersten

Bij het zoeken naar christelijke eenheid is de ene 'sloot' naast de weg, waar men in kan vallen, de *verenging* van bijbelse eenheid door sektievorming, of milder en genuanceerder gezegd: het ontstaan van een naar het sektarische *neigende* gemeenschap.

De andere 'sloot' naast de weg, waar men in terecht kan komen, is: de *verbreding* met nivellering van de bijbelse waarheid door de schijneenheid van een - al dan niet charismatische oecumene.

Wat onder een sekte en onder een cult wordt verstaan

Regelmatig kom je binnen het brede gebied van wat christendom heet, groepen en bewegingen tegen die wellicht goed

in de Geest begonnen zijn, maar die zich langzamerhand verkeerd ontwikkelen, of zelfs in het vlees eindigen.

Het begrip *sekte* heeft in ons taalgebruik een *negatieve betekenis of gevoelswaarde* gekregen.

Dr. F. Boerwinkel definieerde het begrip in de jaren vijftig van de vorige eeuw als volgt: "een sekte is een groep mensen, die, voornamelijk uit begeerte naar zuiverheid en met verabsolutering van een deelbaarheid, de solidariteit met het grote geheel van de groep verbreekt, en die deze breuk niet meer als smart ervaart". Daarmee is het een afgescheiden groep die verwijderd of los is komen te staan van de meer gevestigde kerken.

Het woord komt van het Latijnse woord 'sequi' (= volgen). Men volgt een bepaalde leider of stichter of men behoort bij een groep volgelingen rondom een leidend beginsel, principe of leer. Het Latijnse woord 'secta' betekent richting of weg, tevens kunnen we denken aan 'sectus', dat is afsnijden of verdelen. In de oorspronkelijke zin is het *neutraal van betekenis*.

In het Nieuwe Testament komt het voor

als vertaling van het Griekse woord 'hairesis', dat duidt op een partij of richting, dan wel (negatiever klinkend) een ketterij of heresie, die kan leiden tot een schisma. Daarbij denken we aan het gezegde *elke ketter heeft zijn letter* waarin een kern van waarheid zit.

De ongunstige betekenis van het woord 'sekte' heeft de overhand gekregen, waarbij men denkt aan groeperingen met duidelijk *afwijkende gedachten en zienswijzen* ten opzichte van de gangbare, historische christelijke doctrines.

Het gaat daarbij vooral om het berijden van zogenaamde *stokpaardjes*, het menen de volle geloofswaarheid te bezitten en het gebroken hebben met de hoofdstromingen van het christendom.

Geen enkele groep wil uiteraard zichzelf als 'sekte' gebrandmerkt zien. In het Belgische sektenonderzoek van een paar jaar terug werden de groepen met sektekenmerken bij name genoemd en dit riep veel weerstand op bij de groepen die protesteerden om zo'n etiket opgeplakt te krijgen en dit zagen als smaad. Vandaar dat in het volgende te noemen onderzoek sektarische groepen niet bij name genoemd zijn en evenmin door een index terug te vinden zijn. Voor het eerst in dertig jaar verscheen in 2013 namelijk weer een Nederlands sektenonderzoek met de pakkende titel *Het warme bad en de koude douche*. Dit onderzoek naar misstanden in nieuwe religieuze bewegingen en de toereikendheid van het instrumentarium voor recht en zorg is verricht in opdracht van het ministerie van Veiligheid & Justitie¹.

Het begrip 'sekte' blijft altijd iets subjectiefs houden en daarom zullen we de inhoud typeren door kenmerken aan te geven. Tegenwoordig gebruikt men liever de neutrale term *religieuze bewegingen of sektarische bewegingen*². Niet elke (nieuwe) religieuze beweging is overigens qua kenmerken een sekte. De negatieve klank van het woord 'sekte' is mede voortgekomen door extreme groepen waar mensen zichzelf van kant hebben gemaakt op aanraden van de leider. In de meeste 'religieuze bewegingen' zijn dergelijke uit-

we sektarische

Tegenwoordig gebruikt men liever de neutrale term religieuze bewegingen of sektarische bewegingen.

wassen met trieste gevolgen volstrekt niet aan de orde. Veel groepen, die bepaalde sektarische kenmerken vertonen, leven een rustig leven en treden soms in het geheel niet op de voorgrond.

In de Engelstalige wereld wordt vaker het woord *cult* gebezigd. Wanneer groepen met bepaalde sektekenmerken extreem worden, kunnen we spreken van een *cultus*, die zich kenmerkt door een persoonlijke betrokkenheid op een charismatische leider of goeroe. Het betreft een sterke verering, devotie of enthousiasme voor een persoon, ding, idee of ideaal. Het woord 'cultus' betekent aanbedding. Dit is gevaarlijk, omdat het een grote afwijking betreft van de oorspronkelijke bedoeling van het christendom, die ik hier kortweg wil typeren met 'de zachtmoedigheid en nederigheid van Christus'.

Hoewel de termen 'sekte' en 'cult' vaak als synoniem worden gehanteerd, zouden wij wat ons betreft alleen de ernstige vormen

van sekten als 'cult' willen aanduiden. Bij 'culten' vinden ernstige misstanden plaats. We denken aan machtsmisbruik, seksueel misbruik, financiële uitbuiting, isolering van de buitenwereld, emotionele druk en stress, het zaaien van angst, schuldgevoel en dergelijke. Het bijvoeglijke naamwoord 'cultisch' kan worden gebruikt als er sprake is van een volledige cult-status, maar wordt ook wel toegepast, wanneer de tendens in die richting aanwezig is. Het woord 'cult' heeft meestal een zwaarder gewicht dan de term 'sekte' en is exclusiever in zijn eisen aan de leden en het uitoefenen van controle. Mensen in extreme groeperingen worden vaak geprogrammeerde en gehersenspoelde robots of geïndoctrineerde dweppers, die systema-

tisch opvattingen ingepompt krijgen met de opzet deze kritiekloos te aanvaarden. In onze bespreking gaat het meestal om de *mildere vormen van sektarische trekken en uitingen*, waarbij er daarnaast veel goeds gemeld kan worden.

De niet-christelijke culten laten we sowieso buiten beschouwing. We beperken ons tot het christelijke erf. In die context zijn Christus als *vleesgeworden Woord* en de Bijbel als *geschreven Woord* altijd in het vizier naast al het andere dat mee kan resoneren aan dwaling, verdraaiing van of toevoeging aan de Bijbel en vreemde praktijken daarmee gepaard gaande. De Bijbel spreekt openlijk over valse profeten, dwaalleraars, ketterijen en dwaalleringen, schijnapostelen en valse christussen. *In bijna alle brieven van de apostelen vinden wij waarschuwingen tegen dwaling en leugen*. We lezen in de Judasbrief 3: "Geliefden, daar ik mij in alle opzichten beijver u te schrijven over ons gemeenschappelijke" ➔

heil, zie ik mij genoodzaakt het te doen met de vermaning *tot het uiterste te strijden voor het geloof, dat eenmaal de heiligen overgeleverd is.* Gelet op de uitdrukking 'binnensluipen' (Jud. 4 en 2 Petr. 2:1) zien wij dat het ontstaan van afwijkingen, dat wil zeggen: dwaalleraars met dwaalleringen, vaak een subtiel proces is.

Een aantal Bijbelteksten, die direct of indirect betrekking hebben op sektarisme

We reiken nu een serie teksten uit Gods Woord aan, die van belang kunnen zijn om *in het achterhoofd te houden* als wij de problematiek van sektarisch denken bespreken. Hier en daar zullen deze Schriftplaatsen herkenning kunnen oproepen.

- Rom. 16:17-18: "Maar ik vermaan u, broeders, dat gij hen in het oog houdt, die in *afwijking* van het onderwijs, dat gij hebt ontvangen, de *onenigheden* en de *verleidingen* veroorzaken, en mijdt hen. Want zulke lieden dienen niet onze Here Christus, maar hun eigen buik, en misleiden door hun *schoonklinkende en vrome taal* de harten der argelozen."
- 1 Joh. 2:18-19: "Kinderen, het is de laatste ure; en gelijk gij gehoord hebt, dat er een antichrist komt, zijn er ook nu vele antichristen opgestaan, en daaraan onderkennen wij, dat het de laatste ure is. Zij zijn van *ons uitgegaan*, maar zij waren uit ons niet;

want indien zij uit ons geweest waren, zouden zij bij ons gebleven zijn: maar aan hen hen moest openbaar worden dat niet allen uit ons zijn."

- 2 Joh. 8-11: "Want er zijn vele misleiders uitgegaan, die de komst van Jezus Christus in het vlees (*letterlijk: Jezus Christus, komende in vlees*) niet belijden. Dit is de misleider en de antichrist. Let op uzelf, dat gij niet verliest wat wij verricht hebben (HSV: "opdat wij niet verliezen waarvoor wij gewerkt hebben"), maar uw loon ten volle ontvangt. Een ieder, die verder gaat en niet blijft bij de leer van Christus, heeft God niet; wie in die leer blijft, deze heeft zowel de Vader als de Zoon. Indien iemand tot u komt en deze leer niet brengt, ontvangt hem niet in uw huis en heet hem niet welkom. Want wie hem welkom heet, heeft deel aan zijn boze werken."
- 2 Kor. 11:4: "Want indien de eerste de beste een *andere* Jezus predikt, die wij niet hebben gepredikt, of gij een *andere* geest ontvangt, die gij niet hebt ontvangen, of een *ander* evangelie, dat gij niet hebt aangenomen, dan verdraagt gij dat zeer wel."
- 1 Kor. 11:19: "Want scheuringen moeten er wel onder u zijn, zal het blijken, *wie onder u de toets kan doorstaan.*" Of met de HSV: "Want er moeten ook afwijkingen in de leer onder u zijn, opdat wie beproefd blijken te zijn, in uw midden openbaar komen."

- Hand. 20:29-20: "Want dit weet ik: dat na mijn vertrek wrede wolven bij u zullen binnenkomen die de waarheid verdraaien (*letterlijk: verdraaide dingen spreken*) om de discipelen weg te trekken *achter zich aan.*"
- Gal. 5:19-20: "Het is duidelijk wat de werken van het vlees zijn: *...tweedracht, partijschappen... .*"
- 2 Pet. 2:1: "Toch zijn er ook vele valse profeten onder het volk geweest, zoals ook onder u valse leraars zullen komen, die verderfelijke ketterijen zullen doen *binnensluipen*, zelfs de Heerser, die hen gekocht heeft, verloochenende en een schielijk verderf over zichzelf brengend."
- Tit. 3:10: "Een mens, die scheuring maakt, moet gij, na hem een en andermaal terecht gewezen te hebben, afwijzen."
- Jud. 4: "Want er zijn zekere mensen *binnengeslopen* - reeds lang tevoren tot dit oordeel opgeschreven - goddelozen, die de genade van onze God om losbandigheid veranderen en onze enige Heerser en Here, Jezus Christus verloochenen."

Gezindheid om te toetsen

Topprioriteit is de gezindheid te hebben, die de mensen te Berea hadden: "En dezen onderscheidden zich gunstig van die te Tessalonica, daar zij het woord met alle bereidwilligheid aannamen en *dagelijks de Schriften nagingen, of deze dingen zo*

waren” (Hand. 17:10-11). Het is van groot belang dat wij ALLES TOETSEN wat wij tegenkomen op het christelijk-religieuze erf, want het is niet alles goud wat er blinkt. Toetsen wij niet of onvoldoende aan de hand van de Bijbel, dan is het gemakkelijk een strik of valkuil niet op te merken en kunnen wij - met onze natuurlijke ogen open - in bekoring raken van een sekte of een gemeenschap met sektarische trekjes. Bij het toetsen moet je nooit alles (dus niet het kind met het badwater) weggooien, maar het goede behouden en daarbij niet de Geest uitdoven (vergelijk 1 Tess. 5:19-21).

Eenvoudiger identificeren

Identificatie van een *christelijke sekte* of een naar het sektarische neigende *christelijke groepering* kan gemakkelijker worden gemaakt als we weten wat zij leren over:

- Wie Jezus Christus is
- Wat hun gezagsbron is: de Bijbel of de Bijbel plus ...
- Hoe het leiderschap is: dienend of heersend
- Wat de weg van redding is
- De wijze waarop zij in verhouding staan tot andere christenen

Deze punten kunnen als eerste toetsstenen worden gebruikt.

Herstelbewegingen

We haasten ons om aan te tekenen dat er ook soms sprake was en is van *herstelbe-*

wegingen, die veelal (tijdelijk) *heilzaam eenzijdig* de gevestigde kerk(en) of bestaande gemeenten corrigeerden of onder terechte kritiek plaatsten en vergeten of onder het stof der eeuwen begraven (deel)waarheden met vreugde herontdekten! Daaronder dient men ook oog te hebben voor kleine stromingen, die delen van de waarheid extra belicht hebben of dit nog doen! Christelijke minderheden hebben in de geschiedenis vaak ten onrechte geleden, omdat zij niet in het schema en stramien van de officiële kerk pasten. We denken bijvoorbeeld aan de geschiedenis van de Katharen (oorspronkelijk: de reinen en daarvan afgeleid: de ketters) of Albigenzen in Zuid-Frankrijk en Noord-Italië in de twaalfde en dertiende eeuw. Zelf noemden zij zich ‘christenen’ of ‘vrienden van God’. Zij wilden Jezus de centrale plaats geven en streefden een zuiver christelijk leven na op het niveau van de Bergrede. Door de Rooms-Katholieke kerk werden deze vredelievende christenen als ketters gezien en zowel door haar als door de Franse koningen bloedig vervolgd en uitgemoord. Weliswaar waren de Katharen gnostici met een dualistisch beeld van een goede God (Nieuwe Testament) en een slechte God (Oude Testament), maar dat rechtvaardigt hun vreselijke uitroeiing helemaal niet.

We noemen nu nog enkele dingen met een heel grote impact. De ‘ketterse’ monnik Maarten Luther (1483-1546) bracht in 1517 door Gods genade de rechtvaar-

diging door het geloof weer op bijbelse wijze naar voren. Het was het begin van de Reformatie.

Anderen herontdekten de bijbelse waterdoopt van gelovigen door onderdompeling. Vaak werden de Doopsgezinden en de Baptisten vervolgd om hun gewetensovertuiging.

De methodistische opwekkingsprediker John Wesley (1703-1791) bracht de noodzaak van de heiliging en de goddelijke mogelijkheden daartoe weer sterk onder de aandacht.

Rond 1830 trad John Nelson Darby (1800-1882) naar voren, die bijvoorbeeld gezien had dat Gods bedoeling met de gemeente niet een uiteenvallen in denominaties is geweest. Het was de start van de Broederbeweging of Vergadering van Gelovigen.

Vanaf 1906 ontstond de Pinksterbeweging, waarbij de doop in de heilige Geest en de gaven van de Geest opnieuw beleefd werden.

Anderen spraken nadien in de Volle Evangeliebeweging ook over het groeiproces van kinderen van God tot volwassen zonen van God, gepaard gaande met de strijd in de hemelse gewesten tegen de boze geesten.

Zulke herstelbewegingen, waarin oude bijbelse waarheden werden herontdekt, werden vaak ten onrechte met het etiket ‘sekte’ gelabeld. Sommige herstelbewegingen konden zich echter ontwikkelen in sektarische richting als bijvoorbeeld

het goede gedachtegoed ondersneeuwde doordat de nadruk op de organisatie zelf kwam te liggen en/of de (opwekkings) beweging zich isoleerde in plaats van de eenheid met anderen, die in Christus geloven en Hem gehoorzamen, te blijven zoeken.

Wat is er mis met naar het sektarische neigende groepen?

Bewust schrijven we in het kopje niet ‘wat is er mis met sekten?’ We kiezen voor de voorzichtige invalshoek ‘naar het sektarische neigende groepen.’

Hieronder zullen we een aantal *typerende kenmerken* opsommen van sektarisch denken in het algemeen. De meeste geestelijke kringen of groepen, die men wel als ‘sekte’ aanduidt, zullen niet alle tekenen tegelijk vertonen die we hier vermelden. Als een groepering een aantal van deze karakteristieken wel vertoont, dan is het nodig op onze *qui-vive* te zijn.

Om alert te blijven op wezenlijke gevaren die christelijke stromingen bedreigen, ook de meer charismatische onder hen, willen we concreet deze *ijkpunten* noemen. Die kunnen onze waakzaamheid verhogen en er ons opmerkzaam op maken dat schone schijn bedrieglijk kan zijn.

Daarbij is het *addertje onder het gras* dat er in twijfelachtige bewegingen *vaak een mix* is van veel goeds, maar gemengd met on-Bijbelse leringen of kwalijke praktijken. Het gaat niet altijd direct om een valse leer, maar ook om een *exclusieve, elitaire houding en opstelling* tegenover andere christenen, terwijl de leer grotendeels juist kan zijn en het leven best oprecht.

- ‘Exclusief’ houdt in: anderen uit- of buitensluitend.
- ‘Elitair’ wil zeggen dat men als een elitechristen of elitegemeenschap neerkijkt op andere christenen die het minder zouden doen dan zij of dat men neerbuigend doet over andere geloofsgemeenschappen, die op een geestelijk lagere trede zouden staan.

Daarbij willen we in ogenschouw nemen dat we niet alles wat zich (nieuw) aandient op het christelijke erf bij voorbaat als fout zien, maar het blijft wel nodig een *wachter* te zijn. Dat is iets anders dan een bangerik te zijn voor elke vernieuwing of nieuwe geestelijke impuls die geuit wordt en waarvan men op onderdelen zeker het een en ander zou kunnen leren.

Een gewaarschuwd mens telt echter voor twee en er zijn heel wat valkuilen aanwezig. *De gave van onderscheiding van geesten is broodnodig!* Wanneer men namelijk nadenkt over het fenomeen sektarisch denken dan dient men er zich van bewust te zijn dat er machten der duisternis op

de achtergrond (gecamoufleerd of achter de schermen), of zelfs op de voorgrond (brutaal en openlijk) meeresoneren. We reiken de volgende *twaalf wezenstreken* van sekten of - milder aangeduid - *groepen met sektarische neigingen* aan:

1. Het naast Christus op de voorgrond treden van de persoon van de stichter en de huidige leider(s) van de beweging

Deze beschouwt men als de allergrootste Godsmannen, waardoor men ertoe komt de hoofdleiders op een voetstuk te plaatsen. Op een ongezonde manier wordt er hulde aan hen bewezen. De Bijbel noemt deze mensverheerlijking “engelenverering” (Kol. 2:18). Soms gebruikt men de tekst in 2 Kor. 8:5: “En zij gaven zich..... eerst aan de Here en door de wil van God ook aan ons”. Er wordt doorgaans weinig gezegd over “EERST aan de Here”. De tekst wordt gebruikt om aan te tonen dat leiders hun gezag aan de wil van God ontlenen en dat daarom een ingaan tegen de leiders ook ingaan tegen God is. Alsof deze tekst zomaar algemeen toepasbaar kan worden verklaard.

Dit eerbewijs aan grondleggers en hedendaagse leidersfiguren kan zelfs bijna concurrerend worden met de eer die alleen past voor het hoofd van de gemeente, Jezus Christus.

De stichter of huidige leider, dan wel groep leiders, wordt een positie toegerekend, die doet denken aan grote of kleine pausen.

Charismatisch, gezalfd leiderschap kan indruk wekken, maar wordt helaas te weinig eerlijk naar bijbelse maatstaven getoetst.

Mooie, schoonklinkende woorden van ‘de Heer dit en de Heer dat’ zeggen lang niet alles en sluiten een mogelijk manipulerend optreden niet uit.

Als eerste maatstaf is de toetsing van de leer aan het Woord van fundamenteel belang.

Een tweede, belangrijk criterium komt erbij: kan het leven (van de leiders in het bijzonder) de bijbelse toets doorstaan (hoe zijn de vruchten?).

Ten derde: het wegen van de *ontstaansgeschiedenis en de ontwikkeling* daarop volgend van de naar het sektarische neigende groep blijft altijd geboden.

Er is dikwijls sprake van een piramidevorming, dat wil zeggen: hiërarchisch, dominant en autoritair leiderschap, waarbij onderricht, leiding en invloed altijd van de persoon of personen aan de top komt. Bij de onderlaag moet er meestal sprake zijn van totale onderwerping. Op de keper beschouwd kan er machtsmisbruik van leiders aanwezig zijn door over de kudde te heersen.

Bij bijbelse gemeentevorming is er juist sprake van een *omgekeerde piramide*, waarin Christus de door de bouwlieden afgekeurde (Ps. 118:22-23) onderste en eerste steen is, Hij die kwam om te dienen (Mar. 10:42-45).

Daarin komt vervolgens naast de vijfvoudige bediening (Ef. 4:11), aangevuld met de diensten die 1 Kor. 12:28 noemt, vooral de dienst van alle geledingen in groeiende mate naar voren in een wederzijds dienstbetoon (Ef. 4:16; 1 Petr. 4:10-11; 1 Kor. 12:27; 1 Kor. 14:26, e.v.).

2. Naast de Bijbel als Gods Woord komen de geschriften en/of openbaringen van de grondlegger van de groep (of zelfs: worden deze maatstaf of leeswijzer van de Bijbel)

Deze menselijke geschriften of mondiale openbaringen krijgen een (bijna) absoluut gezag, waaraan men zich moet onderwerpen. De openbaring die binnen de gemeenschap opgeld heeft gedaan, kan worden tot een 'leeswijzer' van of bij de Bijbel. Vanuit deze bronnen - namelijk de eigen geschriften en/of speciale *openbaringen* - wordt de interpretatie van de Bijbel ter hand genomen en een andere zienswijze wordt niet of nauwelijks gebilijkt.

Geschriften van andere godvruchtige broeders of zusters (buiten eigen kring) worden niet geaccepteerd of voor minder relevant gehouden. In elk geval worden ze als van lagere opbouwende waarde gezien, waardoor het te veel moeite van de tijd is om ze te lezen.

Er is sprake van een *eigenaardig, bijzonder leersysteem*, vaak met een absolute waarheidsclaim.

Vaak ontstaat er een intern jargon dat een eigen leven gaat leiden. In dit onderlinge spraakgebruik wordt veel *beeldspraak* gebruikt. Wanneer figuurlijk opgevatte dingen - op zichzelf genomen hoeft dat niet altijd verkeerd te zijn - opgestapeld worden, zijn ze voor een buitenstaander moeilijk te volgen. Die 'verstaan' zulke geheimenissen niet en hebben 'geen licht'. Het speciale jargon is voor *ingewijden* van de groepering bestemd en kan een raster of een systeem worden dat als het ware over de Bijbel heen valt. Dat geeft een exclusieve werking naar buiten, maar ook naar binnen komt het helaas voor dat men

de Bijbel met negatieve ondertonen of ideeën (de geïndoctrineerde leer van de groepering) gaat lezen. Jammer genoeg lukt het dan niet meer de Bijbel onbevengden te lezen en goed te interpreteren. Dit kan soms leiden tot beschadiging, vervorming of onderdrukking van de persoonlijkheid, in plaats van te komen tot het *normale, ontspannen christelijke leven*. Jezus sprak hiervan: "Komt tot Mij, allen, die vermoeid en belast zijt, en Ik zal u rust geven; neemt Mijn juk op u en leert van Mij, want Ik ben zachtmoedig en nederig van hart, en gij zult rust vinden voor uw zielen; want *Mijn juk is zacht en Mijn last is licht*" (Mat. 11:28-30). In 1 Joh. 5:2-4 lezen we daarbij: "Want dit is de liefde Gods, dat wij Zijn geboden bewaren. *En Zijn geboden zijn niet zwaar*, want al wat uit God geboren is, overwint de wereld; en dit is de overwinning, die de wereld overwonnen heeft: ons geloof."

Eigenaardig kan betekenen vreemdsoortig, maar tevens duiden op 'eigen-aardigheden', die goede nevenaccenten of beslist verwaarloosde deelwaarheden vertolken, die - tussen de afwijkingen door - zorgen voor een bepaalde aantrekkingskracht van de geloofsgemeenschap of specifieke charme op geloofspunten die men veelal ergens anders mist. Dat geldt ook voor de *saamhorigheid*, zoals een bepaalde mate van *geborgenheid* binnen de intensieve gemeenschap van de groep.

3. De eigen beweging of groep ziet men als de enige echte kerk, Gods ware gemeente en/of (de vorming tot) de Bruid van Christus

Iemand noemde dit typerend het 'EWG-syndroom' (Enige Ware Gemeente). Contacten met andere christenen worden ontmoedigd, behalve wanneer het *naar meer van God zoekenden zijn of ontevredenen* over hun eigen gemeenschap. Deze kunnen mogelijk voor de groep gewonnen worden als zij interesse tonen. Eigendunk, zelfingenomenheid en collectieve trots (een zich verheven voelen boven alle andere christenen) spelen een grote rol.

Er is een neiging om alleen eigen lectuur en slechts eigen liederen aan te bevelen en al het andere verdacht te maken of met een 'korreltje zout' te nemen (er wordt nauwelijks serieus mee omgegaan of men laat het links liggen).

Dit heeft tot gevolg dat men in *isolatie* ten opzichte van andere godvruchtige gelovigen leeft en hun mogelijke bijsturende invloed daarom niet benut kan worden, omdat men zich van het goede bij anderen niet, nauwelijks of in ieder geval onvoldoende op de hoogte stelt.

Zoiets duidt op een werking van religieuze machten der duisternis vanuit de onzichtbare wereld, waarbij eenheid in verschei-

denheid geloofchend wordt, want *wij zijn uniek of wij zijn het alleen*, denkt men (in vermetelheid en aanmatiging). Het gebed en de wens van Jezus dat Zijn volgelingen één zouden zijn, opdat de wereld gelove en erkenne (Joh. 17:21-23), wordt door het 'EWG-syndroom' teniet gedaan. De oplossing dat God alle oprechten en getrouwen vroeg of laat in *hun* 'Enige Ware Gemeente' zal verzamelen, is een gemakkelijke schijnoplossing en niet erg realistisch.

Andere christelijke bewegingen en andere christenen worden bekritiseerd of worden bij voorbaat met argusogen bekeken en geminacht door smalend, geringschattend en laatdunkend over hen te spreken. Men voelt zich daarboven verheven.

Men mist de correctiemogelijkheid van anderen ten aanzien van *eigen 'blinde vlekken'*, want men meent juist zelf het beste en volle licht van God ontvangen te hebben. De gedachte dat er eventueel ook bij henzelf als gemeenschap iets verkeerd zou kunnen zijn, vinden zij lasterlijk. Deze geestelijke antenne om aan *zelfreflectie* te doen wordt schrijnend gemist. Daarom zal de gemeenschap altijd verdedigd en hoog gehouden moeten worden en weigert men zich kwetsbaar op te stellen.

Sommige sekten gaan zover dat alleen mensen, die tot hun uitverkoren groep behoren, behouden worden (alles buiten de eigen, unieke groep wordt dan als slecht of verloren gezien).

Andere groepen die naar het sektarische neigen, zien zichzelf als DE gemeente, die de 'broedplaats' van de Bruid van Christus zal (gaan) vormen, hoewel men vaak wel erkennen wil dat andere christenen in de 'godsdienstige wereld' door vergeving van zonden gered kunnen worden.

Hun geloofsgemeenschap is de enige of in elk geval de beste. De mensen die het niet met hen eens zijn, worden niet gered, en als zij wel gered kunnen worden, dan wordt beslist niet het hoge, geestelijke niveau gehaald waarop de leden van de 'unieke' geloofsgemeenschap zich bevinden. Dit standpunt snijdt hen af van de gemeenschap met andere, waarachtige christenen die Jezus als hun Heer erkennen en naar Gods Woord willen leven en dat brengt hen op een sektarisch spoor. Het criterium van Jezus was: "aan hun vruchten zult gij hen kennen" (Mat. 7:16,20).

Het aanhouden van relaties met vroegere gemeenteleden wordt binnen groeperingen die naar het sektarische tenderen doorgaans sterk afgeraden of zelfs verboden. Deze afvalligen hebben het (volle) licht van de waarheid losgelaten en een andere, lagere of brede(re) weg gekozen. Daarom kunnen uittrekkers, die de hechte gemeenschap om diverse redenen verlaten, te maken krijgen met een *sociaal*

isolement, omdat men vrijwel alleen in de groep zijn vrienden en geloofsgenoten had. Dit scheiden doet lijden! Er kan sprake zijn van enorme pijn en hartzeer.

4. De meeste naar het sektarische neigende, christelijke groepen werken vaak vooral onder christenen om hen in hun groep in te lijven, maar evangeliseren weinig onder heidenen

Teleurgestelde christenen kunnen aange-trokken worden door het goede leven van liefde en broederschap in de beweging zonder het gevaar te onderkennen van de *exclusieve opstelling* van de gemeenschap. Een nieuw, hoopvol contact wordt met veel toegenegenheid en aandacht omringd, om hem/haar tot een geïntegreerd deel van de groepsgemeenschap te maken. Daarbij wordt bewust of minder bewust gewerkt met *inpalmingstactieken* of wat wel genoemd is een soort *love bombing* (= liefdesbombardeмент).

Veelal werkt men niet of nauwelijks onder de echte, onbereikte ongelovigen. Dit was echter wel het verlangen van de apostel Paulus: *“Ik stelde er mij eer in het te verkondigen, doch zo, dat ik niet (optrad) waar de naam van Christus reeds genoemd was, om niet op eens anders fundament te bouwen, maar (om te handelen) naar hetgeen geschreven staat: Zij, aan wie niets van Hem is verkondigd, zullen Hem zien en wie het niet gehoord hebben, zullen het verstaan”* (Rom. 15:20-21).

Men schiet graag onder de ‘duiven’ van andere geloofsgemeenschappen en men zoekt daar vooral naar de ontevreden en de teleurgestelden. Anders gezegd: men wil ‘vette schapen’ in andere kerken en kringen graag inlijven in de eigen (bijzondere) gemeenschap.

We merken daarbij op dat veel mensen *te-recht* naar MEER van God hunkeren, maar in diverse kerken en kringen helaas *stenen voor brood* krijgen!

5. Onderwaardering van de rechtvaardiging uit het geloof en overbeklemtoning van de rechtvaardiging uit goede werken (zich houden aan regels)

Men spreekt vaak weinig over de ultieme waarde van Golgotha en de vergeving van zonden zonder werken door het vergoten bloed van Christus. Niet dat men er niet in gelooft, maar het wordt als zo bekend verondersteld dat het niet regelmatig hoeft te worden genoemd.

De leden van een *christelijke sekte* gaan vaak innerlijk gebukt onder de last die de leiders hen opleggen, hoewel zij naar buiten toe een voortreffelijk leven (lijken te) presenteren. Er wordt gestreefd naar persoonlijke perfectie.

Sommigen onder hen lijden onder een

voortdurend schuldgevoel van de aanklager der broeders, Satan, en voelen zich veroordeeld. De sociale controle in de hechte groep maakt velen benauwd zich te onttrekken aan de *geschreven of vooral ongeschreven regels* van de leiders of wat in de groepscultuur hoort en de meeste mensen durven zelfs geen vragen te stellen.

Met het zich houden aan de groepsnormen en -gebruiken meent men de gunst en het welbehagen van God te verdienen, in plaats van *allereerst* vanuit de liefde, barmhartigheid en genade van God te leven. De nadruk valt op wat men zelf voor God moet doen, in plaats van wat God in Christus voor ons gedaan heeft en wat Hij door de heilige Geest in ons wil werken. Men wil niet buiten de geliefde groep vallen en de angst is aanwezig om buiten de fijne gemeenschap terecht te komen, waarvan men zich afhankelijk voelt. Er is sprake van een bepaalde mate van bewustzijnscontrole en velen ontwikkelen een zwak geweten, waardoor het denken wordt besmet (vergelijk Tit. 1:15).

Vandaar dat men het geloof in de groep en/of de verbondenheid met de (eigen) gemeenschap hoger stelt dan verstandelijk, zelfstandig en kritisch nadenken. Die intense ‘groepsbroederschap’ van geloofsgenoten vraagt de hele levensinzet en dat geeft naast een hecht, prettig sa-

menleven soms veel druk. Ook al wordt er gezegd dat de inzet allemaal vrijwillig is, leert de psychologie ons toch dat groepsdruk en sociale controle niet denkbeeldig zijn.

Wanneer goede werken echter in God verricht worden (Joh. 3:21), dan komen deze voort uit een levend geloof en een levende relatie met Jezus Christus! *“Want Zijn maaksel zij wij, in Christus Jezus geschapen om goede werken te doen, die God tevoren bereid heeft, opdat wij daarin zouden wandelen* (Ef. 2:10).

6. Overaccent op een deelwaarheid of een eenzijdige nadruk op een bepaald punt

In plaats van een balans tussen de waarheden in de Bijbel wordt er het een en ander scheef getrokken of overtrokken, waardoor de zaak uit het bijbelse lood komt te hangen. Waar evenwichtigheid een gezonde bijbelse gemeente kenmerkt, zien wij hier dat stokpaardjes bereden worden of deelwaarheden overtrokken worden. Soms wordt ook de Bijbel gelezen vanuit een bepaalde ‘gekleurde bril’ en is het verstandig onze geestelijke ogen open te houden om helder te onderscheiden waarop het aankomt.

Waar het eenzijdig wordt, ligt het gevaar van neigen naar het sektarische altijd op de loer. We noemen zonder volledig te

willen zijn, maar wel vanuit een breed spectrum op het christelijk erf, een twaalf-tal voorbeelden hiervan:

- Een eenzijdig accent op bepaalde Geestesgaven ten koste van de vrucht van de Geest.
- Een welvaartsevangelie, waarbij de realiteit van het lijden in deze tegenwoordige eeuw ontbreekt.
- Een eenzijdige nadruk op de uitverkiezing (predestinatie), waardoor bijna niemand gered zou worden.
- Een doorschieten naar alverzoening of universalisme, waarbij de ernst van het oordeel en de poel van vuur worden afgevlakt (alle mensen en/of zelfs alle boze geesten zouden gered worden).
- Een zodanig prediken van de genade van God dat je je zonden niet meer hoeft te belijden, want die zijn toch al bij voorbaat vergeven (gehoorzaamheid en heiligheid raken op de achtergrond).
- Een eenzijdige beklemtoning van een bepaald verbondssysteem dat over de Bijbel kan gaan heersen.
- Een eenzijdige visie op een (ultra-) bedelingenleer dat een raster over de Schriften kan worden.
- Een eenzijdige, speciale kijk op Israël (wordt soms bijna belangrijker dan

hoe men tegenover Christus staat), die tekort doet aan de gemeentevisie met allen die Christus in geest en waarheid dienen van welke nationaliteit ook.

- Een sterke nadruk op het sabbatsgebod of de zondagsheiliging met allerlei uiterlijke regels, terwijl het erom gaat “dat Hij ons zou geven, zonder vreze, uit de hand der vijanden verlost, Hem te dienen in heiligheid en gerechtigheid voor Zijn aangezicht, AL onze dagen” (Luc. 1:74-75).
- Een nadruk op de feesten uit Leviticus 23, die ook de christen in het Nieuwe Verbond letterlijk zou moeten vieren met het risico genade met wet te vermengen.
- Nieuwe openbaringen, profetieën of engelverschijningen, die bijna op hetzelfde niveau als de Bijbel komen te staan.
- Eigen identiteit, visie en inzicht zo hoog in het vaandel hebben, dat men niet of nauwelijks ervoor open staat wat God bij anderen doet, waardoor er geen of weinig bereidheid is iets van anderen te willen leren.

7. Geheimzinnige geslotenheid betreffende de geloofsinhoud

Tegenover buitenstaanders wordt er anders gesproken dan tegenover mensen van de eigen groep. Wanneer men bevraagd wordt over de geloofsinhoud binnen de gemeenschap, dan worden afwijkende opvattingen soms niet genoemd of slechts vaag omschreven om naar buiten toe gemakkelijker geaccepteerd te worden of in elk geval begrip te kweken.

Er kan sprake zijn van een bepaalde *geheimzinnigheid*, die alleen doorbroken kan worden als men zelf intern betrokken raakt in de gemeenschap en een ingewijde wordt in die bijzondere kennis en het groepsjargon (vergelijk Kol. 2:18). Bij

het stellen van kritische vragen worden deze vaak met ‘omtrekkende bewegingen’ beantwoord of er wordt overheen gepraat. Wanneer je schriftelijk doorvraagt naar heikele punten, dan zie je het verschijnsel dat er niet op gereageerd wordt. Als de struisvogel steekt men de ‘kop in het zand’.

Als er door buitenstaanders doorgevraagd wordt naar punten die niet zo helder vanuit de Bijbel kunnen worden aangetoond, dan beroept men zich ook vaak op speciaal licht en de openbaring van de Heilige Geest over de geheimenissen van God. *Gods geheimenissen worden echter in het Nieuwe Testament geopenbaard.*

De ware christelijke gemeente is een *open gemeenschap*, die *niets te verbergen* heeft, omdat zij in het licht wil wandelen en van harte naar buiten toe het licht van het evangelie laat schijnen! “Een stad, die op een berg ligt, kan niet verborgen blijven” (Mat. 5:14b). Wel zal zij de openbare zonde uit haar midden weren en niet wereldgelijkvormig willen zijn.

8. Opedrongen gelijkvormigheid

Er is weinig plaats voor enige verscheidenheid in denken, want iedere uitverkorene moet, als het even kan, exact dezelfde denkbeelden en vormen erop nahouden als het model van de grondlegger of het hedendaagse hoofdkwartier.

Voor het hebben van oordeel en kritiek wordt voortdurend gewaarschuwd, zelfs als dit slechts opbouwend bedoeld is tot een *vruchtbare gedachtewisseling*, waartoe echter meestal weinig ruimte bestaat. Er kan soms sprake zijn van het *na-pape-gaaien* van de inzichten en het spraakjargon van de leiders, ook als die terminologie niet rechtstreeks aan de Bijbel is ontleend.

Hierdoor ontstaat er een specifieke groeps cultuur in een veilig getto met een

eigen sfeer en niet zelden een gedrukt, wettisch klimaat en een stand ophouden van een bepaalde mate van geestelijkheid tegenover de andere groepsleden, want er wordt op elkaar gelet. Dan wordt er geleefd voor het aangezicht van mensen en voor de erkenning door mensen. Het gaat er juist om alleen voor Gods aangezicht te (leren) leven in de volle vrijheid van de Geest van Christus zonder een slaaf te zijn of te worden van mensen (1 Kor. 7:23).

9. Onderwaardering van studie, familiebanden en hobby's

Vaak eist het leven in de (sub)groep van de gemeenschap het individu zo op, dat zaken als doorstuderen, het onderhouden van natuurlijke banden buiten de broederschap en het intensief bezig zijn met hobby's van minder of weinig belang of zelfs als ongewenst worden gezien. Al naar gelang een groep meer naar het sektarische neigt, wordt de opstelling op deze levensterreinen rigouzeuzer. Radicaal-bijbels willen zijn is een edel verlangen, maar hier komt het gevaar van religieus fanatisme om de hoek kijken. In gematigder bewegingen zal men zulke natuurlijke zaken niet of veel minder onder de aandacht brengen.

Natuurlijk is het voor elke christen van belang na te denken over een goede verdeling van de tijd. Daarbij zullen bepaalde dingen geselecteerd worden, die wellicht tijds- en arbeidsintensief zijn, zonder dat het nut ervan groot is. Er bestaan groepen die van hun leden verwachten dat al dit soort aardse zaken losgelaten worden, dan wel beperkt blijven.

Uiteraard mogen we leren bewust te leven, maar vrijheid van keuze op aards (niet: zondig) gebied is een groot goed! De teksten in Luc. 14:26 en 33 over het 'haten' van je eigen leven en het afstand doen van alles wat je hebt, worden in dit verband nogal eens oneigenlijk gebruikt door groepen, die sektekenmerken hebben. Het gaat er in dat verband om ons eigen leven achter te stellen of op de tweede plaats te zetten bij het leven met God. De bedoeling is om *innerlijk los* te zijn van al het aardse en niet vast te zitten aan iets of iemand, wat als een rem of belemmering zou kunnen werken op het *volledig* gaan leven met God!

Naarmate een groepering sektarischer is worden mensen meestal niet uitgedaagd en ingeschakeld om tot ontplooiing te komen, om mondig te worden, om verder en buiten je besloten clubje te kijken of zelfs te studeren. Dat alles is immers gauw een bedreiging voor de vaak manipulerende leiders, die graag hun mensen onder controle houden. In sekten worden mensen (als individu) eerder uitgeschakeld, dan ingeschakeld, maar

(als collectief) worden de mensen vaak overmatig ingeschakeld bij de activiteiten van de beweging.

10. Een ongezond omgaan met geld en/of macht en/of seks

Geldzucht, machtsstreven en seksuele onregelmatigheden zijn drie gevaren die elke christen bedreigen, in het bijzonder geestelijke leiders. *Hoge bomen vangen veel wind van demonische geesten!* Als zij deze leiders omver kunnen blazen door middel van deze verleidingen, dan wordt er een enorme verwarring gezaaid onder de gelovigen, die vertrouwen in hen hadden.

Naarmate een groepering naar het sektarische neigt, zien we vaker dat geldstromen minder controleerbaar worden, of dat er een ongezonde beklemtoning of morele druk wordt gelegd op het geven van geld aan het hoofdkwartier, de eigen organisatie of iets dergelijks.

Het uitsluitend geven aan of werken voor (eigen) gemeenteprojecten wordt (over) gestimuleerd. Soms kan het voorkomen dat leiders zich in de meest letterlijke zin verrijken door gulle gevers. Misschien zijn zij weliswaar goed bedoeld begonnen met financiële projecten, maar hebben zij zich op den duur vergaloppeerd en zijn in de strik van de geldzucht terecht gekomen, die de wortel van alle kwaad is (1 Tim. 6:10).

Wanneer het denken in sektarisch vaarwater terecht komt, krijgen leiders soms een bijna onaantastbare positie ("zij hebben altijd gelijk"), van waaruit zij macht kunnen uitoefenen over de leden, dan wel dat die leden hun geestelijke leiders

met hun bedieningen zo adoreren dat zij die machtspositie als het ware krijgen toebedeeld vanwege het op een voetstuk geplaatst worden. Macht, in welke gemeenschap ook, corrumpeert heel vaak, helaas meestal. Corrumperen betekent bederven of ontwaarden. Hoe sterk iemand ethisch ook mag zijn, hoe goed ook zijn morele besef, zodra hij de absolute macht krijgt, worden ethiek en moraal belangrijker voor anderen dan voor zichzelf en dit leidt vroeg of laat tot kwalijke praktijken. Het zijn sterke schouders die deze weelde kunnen dragen. Bovendien: wie controleert de man aan de top? Die persoon krijgt als regel een onbegrensd vertrouwen van de leden. Zulke geestelijke leiders krijgen een ongezonde invloed op het leven van de leden. Sommige mensen worden niet zelfstandig en volwassen als ze opgroeien onder een dergelijk regime: ze blijven hun leven lang hun beslissingen eerst aan leiders voorleggen.

Een gezond functionerende christelijke leider staat echter altijd open voor correctie! Hij duldt bijschaving van broeders en zusters om zich heen! Hoe goed is het om afhankelijk van God en nederig en dienend naar de mensen te blijven, ook als men leiding geeft.

Op seksueel gebied doen zich in meer sektarische kringen vaker ontsporingen voor dan in christelijke kringen waar een gezonde, nuchtere en evenwichtige kijk op de Bijbel wordt aangehouden. Sekteleiders zijn op seksueel terrein niet altijd koosjer ofwel rein. Waar onreinheid speelt, weten zij dit vaak lang verborgen te houden op grond van hun bijna onaantastbare, verheven plaats binnen de

gemeenschap. Op dit gebied kunnen we een woord van Paulus goed toepassen: "Daarom, wie meent te staan, zie toe dat hij niet valle" (1 Kor. 10:12).

11. Een krampachtig leven in het perspectief van de eindtijd

Sektarische groepen wagen zich soms aan voorspellingen over de opname van de Bruid, de wederkomst van Jezus Christus of het einde van de wereld en brengen hun leden vaak in een kramp door deze overspannen eindtijdverwachtingen. In plaats van de waarheid komt men dan tot grote vergissingen.

Als de profetie vals en ongerijmd blijkt te zijn, zien we veelal het verschijnsel dat sommigen zich ontgoocheld afkeren en anderen des te fanatieker volhardten in hun streven.

In dit klimaat van druk door opgelegde regels en voorschriften ontbreekt de *ontspannen geloofsverwachting* die zo typerend is voor waarachtig, bijbels christendom.

Echt christendom is een *leefwijze van binnenuit* door de heilige Geest en de macht van de goddelijke liefde.

Het is een voortdurende ontwikkeling op de weg van heiliging zonder kramp of opgejut te worden door *religieuze geesten* (demonische en/of menselijke).

12. Manipulatie, intimidatie, indoctrinatie en controle spelen een niet geringe rol

De leden moeten met hun houding, spreken en gedrag loyaal blijven aan de groep, de leiders en hun speciale meer of minder aan de Bijbel ontleende leer.

Ze ervaren dreiging of morele druk van de boven hen geplaatsten dat het slecht met hen zal gaan als ze erover mochten denken weg te gaan. Op die manier wordt er op het gevoel en het geweten inge-

werkt en doen leiders hun gezag gelden. Deze leiders worden dikwijls 'opgehemeld' en een kritische noot ten aanzien van hun functioneren is volstrekt ongewenst. Controle vindt plaats op het gebied van gedrag, informatie, gedachten en emoties. Als mensen overwegen enige afstand in te bouwen, komen zij gemakkelijk in een *loyaliteitsconflict* terecht en dat ga je niet zo gauw en niet zo gemakkelijk aan. De levens van de sektarisch denkende groep worden sterk beheerst door talrijke activiteiten. Daarbij hekelen zij dat velen die zich christenen noemen zo lauw, lui en slap zijn en daar schuilt zeker een grote kern van waarheid in. Activisme in de zichtbare wereld hoeft echter niet zonder meer een graadmeter te zijn voor een werkelijk bloeiend, innerlijk geestelijk leven in God.

De inzet en energie voor de groepsactiviteiten, waarbij men niet kan achterblijven, geeft een emotionele verbondenheid en een hecht saamhorigheidsgevoel in de besloten groep.

Het kan ontaarden in een humanisme met een 'christelijk sausje', waarbij ieder zich - onder aandrang van christelijk groepsjargon - 'opwerkt' tot een goed, menselijk leven. Niet het bouwen op Christus en het van Hem afhankelijke leven van genade op genade (Joh. 1:16), maar het goede leven voor en in de beweging komt dan in het centrum.

Toch zal het duidelijk zijn dat bij wie op Christus bouwt en in Hem blijft, het praktische, dagelijkse leven *inderdaad* zal veranderen, zich uitend in *geloof door liefde werkende* (Gal. 5:6).

De vraag is echter wie in een echte verbinding met Jezus Christus als hoofd en Heer leeft en daarom gemeenschap heeft met anderen die in Zijn licht wandelen of wie slechts een horizontale 'broederschapsgeest' en een groepscultuur aanhangt

en zich in die sociale structuur veilig en geborgen weet, dan wel zich onder een bepaalde morele pressie voelt staan om er helemaal bij te horen.

In een gezonde christelijke gemeente staan Woord en Geest beide in het middelpunt en wordt er tevens hoge prioriteit gegeven en voorrang geschonken aan goede, onderlinge gemeenschapsoefening. Dat wil zeggen: elkaar leren kennen naar het hart, kortom: er ontstaat een *relatievlechtwerk*, dat het individuele denken en handelen echter niet verdringt.

De leden van een sekteachtige gemeenschap mogen niet los denken van de groep, maar moeten de *groepsmentaliteit* aannemen, er trouw aan zijn en er afhankelijk van blijven.

Bij een niet voldoen aan de groepsnorm ontstaan er schuldcomplexen, die *psychische problemen* kunnen veroorzaken. Dit gebeurt beslist bij hen, die alles met een nauw geweten opvolgen. De persoonlijke vrijheid wordt danig ingeperkt door wat het sektarisch denken niet toestaat. Daardoor komt men ook vaak in identiteitsproblemen terecht.

Christenen vormen echter nooit een eenheidsworst, zij zijn niet allemaal 'grijze muizen' of klakkeloos dezelfde kant oplopende kuddedieren, zoals sektarische geesten via een sektarisch denken willen. *Wij zijn als mens uniek geschapen als Gods originelen*, niet als menselijke duplicaten van elkaar en evenmin als een soort kloon van de leider.

De Heer wil juist dat wij als mens *uit de verf* komen, dat onze nieuwe persoonlijkheid in Christus *zich ontplooit en tevoorschijn komt* als een mens Gods in Christus! Zo hoeven we als christenen niet in de grondverf te blijven staan, maar mogen we nu door middel van de gemeente de *veelkleurige wijsheid* van God bekend maken aan de overheden en machten in de hemelse gewesten (Ef. 3:10).

Ongetwijfeld gaat dit gepaard met reiniging van zonde en het loskomen van 'aangroeisels' vanuit het voorgeslacht en/of de kinder- en jeugdtijd onder invloed van het rijk der duisternis, die niet passen in Gods eeuwig voornemen met ons in het goddelijke herstelplan!

Sekten als 'onbetaalde rekeningen' of als 'insecten'

Vroeger noemde men sekten vaak de *onbetaalde rekeningen* van de kerk(en). Zij appellerden op deelwaarheden en onderbelichte geloofspunten.

Bijvoorbeeld: "de eschatologie is het meest verwaarloosde onderdeel van de theologie", met andere woorden: over de leer van de laatste dingen - de eindtijdvisie - is veruit het minst nagedacht in de geloofsleer.

Het probleem van de officiële, gevestigde

kerk was en is soms nog dat men ook niet genegen was die zogenaamde onbetaalde rekeningen te gaan betalen! Sektarische groepen, maar ook echte herstelbewegingen hebben terecht de vinger gelegd bij de zere plekken!

Anders uitgedrukt heeft men sekten wel vergeleken met insecten, die gaan zitten op de rotte plekken van de institutionele kerken. Deze hebben deze irritante insecten vaak weggejaagd zonder de rotte plekken weg te snijden, of ze hebben deze lastige, om hen heen gonzende insecten in een doosje gestopt, waarmee ik bedoel: in de onderste lade van het kerkelijke archief.

Vaak wist men ook geen raad met mensen die zich lieten (over)dopen of die bijvoorbeeld blij gaven van een zogenaamde pinkstertic. Men ervoer hen als 'luizen in de pels' of als 'horzels'. Die waren maar lastig! Zij konden in het kerkelijke klimaat vaak moeilijk gehandhaafd blijven of zichzelf daar nog thuis voelen, zodat vooral de (volle) evangeliegemeenten de laatste decennia sterk zijn toegenomen in aantal. In het gunstigste geval zijn opwekkings- en vernieuwingsbewegingen een appèl aan het geweten van veel gevestigde, historische kerken en langer bestaande gemeenten, die lijden aan ingezonkenheid, sleur en traditie. Zelfs aspecten uit sekteachtige, christelijke groeperingen kunnen een uitdaging bieden aan kerken en kringen, waar het levende, sprankelende geloof en de warme betrokkenheid helaas naar de achtergrond is verdwenen.

Bereidheid om lessen ter harte te nemen

Mensen en groepen die min of meer sektarisch denken, kunnen echt en oprecht overkomen en zijn dat vaak ook, al zijn ze deels afgeleid of zelfs misleid door '(schijn)vrome' geesten, dat wil zeggen: religieuze geesten uit het rijk der duisternis. "Geen wonder ook! Immers de Satan zelf doet zich voor als een engel van het licht. Het is dus niets bijzonders als zijn dienaren zich voordoen als dienaren der gerechtigheid, maar hun einde zal zijn naar hun werken" (2 Kor. 11:14-15). Laten wij desondanks niet vergeten de lessen grondig ter harte te nemen, die men op positieve punten van de naar het sektarische neigende groepen kan leren! Volgens de zeven zendbrieven in Openbaring 2 en 3 is er in elke gemeente sprake van 'getrouwen'.

Er zitten zeker veel godvrezende mensen in groeperingen met sektekenmerken, die deel gekregen hebben aan de Geest van God en hun leven willen inrichten naar Gods Woord. Dit dienen we eerlijk te honoreren, ook bij het helder belichten van schaduwzijden in leer, leven, praktijken en leiderschap van zulke bewegingen.

Er zijn vragen te beantwoorden als het bijvoorbeeld gaat om het werkelijk gestalte geven aan een warme, hechte, onderlinge gemeenschap of als er terecht opgeroepen wordt tot geestelijke groei, het functioneren van alle gaven van de Geest, het jagen naar heiliging en de ontwikkeling tot volwassen zonen Gods.

Jongvolwassenen zijn erg gevoelig voor tweeslachtigheid en dubbelhartigheid die zij opmerken in reguliere kerken en gemeenten. Zij merken het als het ene met de mond wordt beleden, maar het andere in de praktijk wordt gedaan. Terecht beschouwen ze dat als schijn, onecht en huichelachtig. Als zij te vaak geconfronteerd worden met hypocriet gedrag in kerken of kringen, kan dat maken dat zij openstaan voor geloofsgemeenschappen, die een bekoorlijke indruk wekken.

Daarom dienen we ons voluit bewust te zijn van de in deze bespiegeling genoemde gevaren die zich via het sektarische of het semi (= half)-sektarische denken aandienen.

We hebben deze punten aangereikt om het inzicht in deze niet altijd gemakkelijk te onderkennen werkingen te verhogen, zodat men er niet onbedachtzaam intuïtief. Voor sektarische neigingen mogen we een 'geestelijke allergie' ontwikkelen, terwijl we ondertussen de mensen die bevangen of betoverd zijn door een 'sektarische geest' van harte blijven liefhebben en het goede van God met hen voor hebben. Wie inziet dat hij of zij verstrikt is geraakt in een groepering, zoals in het voorafgaande is geschetst, kan in Jezus' naam vrij komen van deze banden en als een blij en ontspannen kind van God gaan functioneren en groeien in de gemeente van de levende God.

Werking van Gods Geest en/of van religieuze geesten

Je kunt je afvragen of in gemeenschappen met sektarische trekken de Heilige Geest aan het werk is of dat er sprake is van andere werkingen van religieuze geesten, die zich voordoen als engelen van het licht (2 Kor. 11:14). Dat de Heilige Geest ook in deze bewegingen werkt, is duidelijk. In contacten met zulke geloofsgemeenschappen is duidelijk gebleken dat we vaak ware gelovigen in Christus hebben ontmoet. Is er daarnaast sprake van dwaalgeesten en leringen van boze geesten (1 Tim. 4:1)?

Alleen al het exclusieve denken, dat een geur van sektarisme ademt, toont aan dat er naast Gods Geest boze geesten kunnen meevibreren. Verwondert u dat? Kunnen de Heilige Geest van God en '(schijn)vrome' geesten der duisternis tegelijkertijd werkzaam zijn? Ja, dat kan. Geesten nemen namelijk geen plaats of ruimte in. Iemand vergeleek eens de werking van

boze geesten met giftige gassen die geuren kleurloos kunnen zijn, maar ze werken wel. Als wij een onderzoek doen naar bewegingen die naar het sektarische tenderen, dan moeten wij absoluut rekening houden met de onzichtbare geestenwereld. Daarom is de gave van onderscheiding van geesten een belangrijke gave (1 Kor. 12:10). Je kunt mensen ontmoeten die uiterlijk zachtaardig en vriendelijk lijken, maar als het op de leer of het specialisme van hun groepering terecht komt, dan zie je mensen hard worden als zij hun exclusieve opstelling verdedigen en anderen veroordelend buitensluiten. Dat zijn werkingen van machten der duisternis via mensen: zij beginnen te steigeren en hier komt de sektarische geest tevoorschijn. In 1 Tim. 4:1 lezen wij: "Maar de Geest zegt nadrukkelijk, dat in latere tijden sommigen zullen afvallen van het geloof, doordat zij dwaalgeesten en leringen van boze geesten volgen." Kenmerken van zulke wettische, '(schijn)vrome' leergeesten zijn dat zij - naast het anderen die niet tot hun kring behoren hard (ver)oordelen - zelf alles beheersbaar willen houden en dat het accent vaak komt te liggen op het zichtbare, aardse en het uiterlijke als maatstaf. Mensen die geïnspireerd worden door zulke religieuze geesten reageren vaak met verzet en weerspanning door 'hoekig' en 'blokkig' te worden, maar kunnen zich soms ook hullen in nors en nukkig stilzwijgen of botweg geen antwoord geven op vragen, dan wel boos worden als hun speciale inzicht kritisch wordt benaderd. Gods Woord stelt Christus centraal en de groei naar Zijn beeld en in het nieuwe

verbond gaat het bovenal om het *hemelse, onzichtbare en innerlijke* leven in God dat ook naar buiten heerlijk mag uitstralen. Een lastige vraag is of mensen te goeder of te kwader trouw zijn in geloofsgemeenschappen waar het sektarische denken een rol speelt. Waar verlangt men beslist het goede, maar kleeft het minder goede onbewust aan OF waar geven leiders bewust de voorkeur aan macht of geldelijk gewin en wordt de goedgegelovige gemeente misleid? In elk geval is er bij veel mensen in zulke gemeenschappen vaak veel oprechtheid te bespeuren, al is er een gedeeltelijke verblinding en bedekking door machten der duisternis.

Alles toetsen en het goede behouden

We moeten altijd alles zelf aan de hand van de Bijbel nagaan met de gezindheid van de mensen in Berea (Hand. 17:10-11). Dat geldt uiteraard niet slechts voor min of meer sektarische groeperingen, maar wij dienen overal, dus in elke zich christelijke kerk of kring noemende gemeenschap, onze ogen en oren open houden om gezond-kritisch het een en ander te beoordelen op grond van Gods Woord. In een traditionele kerk of in een pinkstergroep of waar dan ook is de toetssteen altijd weer: blijft men bij het Woord? Teveel mensen nemen van alles 'voor zoete koek' aan en kunnen daardoor klakkeloos ergens intuïnen. Het is eveneens waar dat veel mensen onbekende en daardoor vaak onbeminde geloofsgemeenschappen met een bepaalde vooringenomenheid en een zeker vooroordeel benaderen. Bij voorbaat hebben zij een gereserveerde houding, waardoor zij nala-

ten om kennis te nemen van een christelijke beweging die zich misschien door veel goede dingen kenmerkt, waarvan nuttige lessen ter harte te nemen zijn. Daarom moeten we trachten alles te toetsen met een open Bijbel, maar het goede te behouden (vergelijk 1 Tess. 5:19-21).

Eigen identiteit in combinatie met openheid

Is er iets mis met de eigen identiteit van een christelijke gemeente of geloofsgemeenschap? Nee, voor veel dingen die men van God ontvangen heeft, kan men oprecht dankbaar zijn, ook voor hernieuwd ontdekte waarheden uit de Bijbel die onder 'het stof der eeuwen' waren geraakt.

Als men de eigen identiteit maar niet zo sterk maakt dat zij de enige wordt, de maatstaf van het ware geloof. Daarom is het belangrijk de eigen identiteit te verbinden met een ontwapenende openheid naar andere christenen toe en hen van harte te aanvaarden als broeders en zusters van wie men iets kan leren en aan wie men ook iets te geven heeft.

Jagen naar eenheid vanuit een rein hart

Laten wij *jagen* naar gerechtigheid, naar liefde en vrede met hen die de Here aanroepen *uit een rein hart* (2 Tim. 2:22b). Dit sleutelwoord ligt ons na aan het hart. In computertaal kunnen we zeggen dat

de 'gebruikersnaam' EEN REIN HART is. De reinen van hart zullen God zien (Mat. 5:8) en willen in hun leven bewaard worden voor zondigen. Het 'wachtwoord' dat daarbij past, is: INTEGRATIE, dat wil zeggen: *samen met alle heiligen* (Ef. 3:18), zij die jagen naar gerechtigheid, liefde en vrede in de Here. De oplossing die sommige naar het sektarische neigende groeperingen koesteren dat God alle werkelijk oprechte christenen wel 'onder ons' zal brengen, om ze daar te verzamelen, is veel te kort door de bocht en wij vinden daartoe weinig of geen bijbelse aanknopingspunten. Het is al te simpel alle andere christelijke gemeenten en stromingen te rekenen tot het grote Babel der verwarring en vermenging, terwijl de eigen geloofsgemeenschap de ware gemeente zou zijn. Het is niet verstandig zelf vrijuit te willen gaan, in plaats van eerlijk na te gaan of het Babylonische soms ook in eigen midden en in eigen denken postgevat heeft. Het is gemakkelijker het aardgerichte Babelse bij anderen aan te wijzen en af te breken, dan samen met alle heiligen (met de nadruk zowel op "alle" als op "heiligen") te bouwen aan het hemelse Jeruzalem.

Durven wij lessen van andere bewegingen te integreren in onze eigen gemeenschap? God wil en kan werken door christenen heen die jagen naar heiligmaking en alles 'vlak' willen hebben in hun leven met iedereen zonder een tussenmuur in stand

te willen houden ten opzichte van andere 'heelhartige' christenen, die ook wandelen in het licht, gelijk Hij in het licht is, want dan *hebben wij gemeenschap met elkander* en het bloed van Jezus, Zijn Zoon, reinigt ons van alle zonde (1 Joh. 1:6-7). Van dit alles is de duivel een felle vijand en een niet te onderschatten tegenstander. Zijn gedachten en strategie mogen ons niet onbekend zijn (2 Kor. 2:11), omdat hij de 'door elkaar gooier' is en een 'verdeel en heers'-politiek nastreeft.

Naarmate wij echter meer wandelen in het licht van Jezus, gelijk Hij in het licht is, en innerlijk gereinigd worden in het bloed van Gods Zoon, komt *Zijn leven in ons tevoorschijn* en komen wij ook dichterbij elkaar in het samen ervaren van gemeenschap van hart. Dat is precies zo met de spaken van een wiel, die steeds meer naar elkaar toekomen, naarmate zij de as naderen.

Maak mij een beeld van U!

De Heer vraagt ons straks niet bij welke kerk, groepering of heiligingsbeweging wij specifiek behoorden, maar waar Hij in geïnteresseerd zal zijn, is in *welke mate het beeld van Jezus, Zijn Zoon, in ons te zien zal zijn!* Laten wij ons ernaar uitstreken om een evenbeeld van de Zoon te worden! God is bezig *vele zonen tot heerlijkheid* te brengen (Hebr. 2:10). In de kracht van de Heilige Geest is dat voluit mogelijk! Laat onze omgeving er nu in het klein de goede vruchten van plukken en straks in het groot, want de zuchtende schepping wacht met reikhalzend verlangen op het openbaar worden van de zonen van God (Rom. 8:18-23).

Deze openbaring van *Christus in ons* met al zijn heerlijke eigenschappen (deugden of karaktertrekken) wensen wij de broe-

ders en zusters in christelijke stromingen, die aan het randje van het sektarische zitten toe, maar evengoed zij dat aan alle andere christenen van harte gegund!

Bij alle dwaalwegen geldt: houd de bijbelse koers vast, ga achter de Here Jezus Christus aan en wandel door de Geest! We worden door genade thuis bij Zijn Vader verwacht!

"IN HET HUIS MIJNS VADERS... ZIJN VELE WONINGEN."

Jildert de Boer

(de auteur is oudste in een Evangelische Gemeente te Harderwijk).

- 1 Zie voor deze studie <http://wodc.nl/onderzoeksdatabase/sektes-in-nederland.aspx?cp=44&cs=6796> . en de recensie hiervan door Sjoerd Mouissie Sektes richten zich op kwetsbare en zoekende mensen, Nederlands Dagblad 14-10-2013. Het belangrijkste nieuws is dat er in 84 sekten - waarvan de helft christelijk - misstanden voorkomen.
- 2 Zie de publicatie van Carine Damen: *Ik was gek van geluk, Verhalen uit sektarische bewegingen*, Uitgeverij Luitingh-Sijthoff, 2013. De auteur

kiest in haar ondertitel en door haar hele boek heen als regel voor de term 'sektarische bewegingen'. In het boek staan een aantal algemene hoofdstukken:

H1 Waarom het zo moeilijk was dit boek te schrijven

H2 Wat is een sekte?

H12 Duiding en analyse. *Aard en wezen van de goeroe en waarom het altijd weer over macht, geld en seks gaat*

H13 Wetgeving. Moeten sekten verboden worden in Nederland?

In dit boek bespreekt zij verder de volgende, op een uitzondering na niet-christelijk georiënteerde bewegingen, en houdt interviews met ex-leden daarvan:

- CSA= Centre for Self Awareness And Personal Development, Landmark-training, Essence, Avatar en Neta
- Orde der Transformanten
- Stichting Uit de Bron van Christus (Sonja de Vries)
- Noorse broederschap/ Christelijke Gemeente Nederland (CGN)
- Kees Foundation (Kees de Jong) (Fictieve naam, omdat de schrijfster geen gelegenheid heeft gegeven tot hoor en wederhoor)
- Boparo (Indiase goeroe) (Verzonnen naam, omdat er geen sprake was van hoor en wederhoor)
- BSV (Bureau voor Sociale Vaardigheden, Nico Dijkgraaf) Werkt met NLP+ Neuro Linguïstisch Programmeren en DHE= Design Human Engineering. (De namen BSV en Nico Dijkgraaf zijn gefingeerd, omdat de auteur bij deze beweging geen hoor en wederhoor heeft toegepast).
- Stichting Boeddahayna (Pierre Krul)
- Sai Baba-beweging

In de bijlagen van het boek wordt de correspondentie van de schrijfster met de betreffende bewegingen weergegeven.

- 3 Dit artikel is een iets aangepaste weergave van hoofdstuk 1 en een deel van hoofdstuk 20 uit:

Jildert de Boer, *In het huis Mijns Vaders...., Een fascinerende ontmoeting met vijf onbekende geloofsgemeenschappen*, Uitgeverij Ipenburg, december 2013.

Dit boek geeft informatie over en plus- en minpunten van:

- De Noorse broeders of CGN
- De Gemeente des Heeren
- De Spade Regen Gemeente
- De 'Branham-boodschapsgemeenten'
- De 'Twee aan Twee-gemeenschap'

Recensie

Een mens is meer dan een lichaam. Hij heeft een geest en/of een ziel. Daarnaast bestaan er ook boze, onreine, onheilige geesten en anderzijds de Geest van God, ook wel de Heilige Geest genoemd. Er is vooral de laatste dertig tot veertig jaar veel geschreven op het christelijk erf over de Heilige Geest en er is aandacht gegeven voor diverse facetten van het werk van Gods Geest. Niet altijd heeft dit geleid tot verduidelijking, maar leiden de gedachten hierover soms nog steeds tot verwarring.

De auteur doet een verdienstelijke poging orde te scheppen op het terrein van het werk van de Heilige Geest vanuit de Bijbel als Gods Woord. Hij geeft een gezonde, evenwichtige pneumatologie. Daarbij wisselen Bijbelstudie voor een beter inzicht en praktische verwerkingen, die levensgericht zijn, elkaar in dit boek af.

In het eerste *hoofddeel* gaat het over de betekenis en inhoud van de doop in en vervulling met de Heilige Geest, waarbij de schrijver aanreikt dat dit een op bekering en wedergeboorte volgende ervaring is.

Vanuit zijn ervaring met gemeentebouw in een evangelische gemeente en tegen de achtergrond van spreekbeurten in andere gemeenten brengt hij in het *tweede hoofddeel* evenwicht aan tussen het omgaan met Woord en Geest en balans tussen vrucht en gaven van de Geest. Hij bestrijdt de gedachtegang dat sommige gaven van de Geest niet voor deze tijdsperiode zijn. Behalve de Pinkster- en Charismatische beweging bespreekt hij ook in hoofdlijnen het Apostolische Werk dat daaraan vooraf was gegaan.

Het spreken in tongen, geloofsgenezing en bevrijding van boze geesten, waarover veel misverstanden leven, komen uitgebreid in het derde *hoofddeel* aan bod.

In het *vierde hoofddeel* wordt nagegaan onder welke beelden de Heilige Geest in de Bijbel voorkomt en wat de actuele betekenis is van de vroege en late regen en de doop in vuur. Deze laatste thema's zijn onder veel christenen vrij onbekend.

Tenslotte, het *vijfde hoofddeel* van het boek gaat erop in wat er gebeurt als Woord en Geest van elkaar losgemaakt worden. Er wordt gewaarschuwd voor het verkeerd gebruik van de gave van profetie en de schrijver wordt voorzichtig waar aan de Geest toegeschreven manifestaties in het extreme, ultra-charismatische vlak worden getrokken. Daarbij wordt onder meer het in bepaalde kringen populaire 'vallen in de Geest' aan de Bijbel getoetst.

Niet alleen het positieve van de Heilige Geest wordt benoemd, ook geestelijk misbruik in sekten. Helaas zijn de negen bewegingen die de auteur bespreekt niet in de index terug te vinden, vandaar dat ik deze hier noem: 1. 'Children of God' of 'Family of Love', 2. Jehovah's Getuigen, 3. Mormonen, 4. Bruidsgemeente van Jezus Christus: een Friese profetenschool, 5. Stichting 'Uit de bron van Christus' o.l.v. Sonja de Vries, 6. De gemeente Gods Veldriël o.l.v. Sipke Vrieswijk, 7. Het Efraïmgenootschap van H.J. van Geene, (Elia) 8. De Katholiek Apostolische Gemeente 2 onder J. van der Poorten, 9. Getuigenis en Eenheid en A.A. Leenhouts. Aan de grote sekten besteedt de schrijver weinig tekst, maar dat geeft niet omdat er al zoveel over gepubliceerd is. De redelijk onbekende groeperingen zijn minstens zo interessant en leerzaam. Ik 'verdenk' de geestelijke, milde en nuchtere, maar niet cynische schrijver van het hebben van de gave van onderscheiden van geesten. Een aanrader dus in deze verwarrende tijden!

Facetten van het werk van de Heilige Geest - In balans met het Woord van God Jildert de Boer (Harderwijk: Verdieping en Aansporing, 2013)

239 pagina's, € 16,- ISBN 9789080383609

Distributie: www.boekenroute.nl of www.1boek.nl

Jan Azn. Leeghwaterstraat 6, 3841 KC Harderwijk Tel. 06-27269342

E-mail: info@verdiepingenaansporing.nl Website: www.verdiepingenaansporing.nl

W.J.A. Pijnacker Hordijk

Abonnementsgeld 2014 en toekomstvisie

We mogen weer terugkijken op 2013 als een gezegend jaar. In ons kwartaalblad hebben we dit jaar artikelen geplaatst over een christelijke visie op lijden, artikelen over genezing, over de hel, empathie bij hulpverleners, EFT, zorg in een kerkelijke gemeenschap en andere pastorale onderwerpen. Het afgelopen jaar hebben we, net als andere christelijke magazines, helaas veel opzeggingen van abonnementen gehad. Door de toenemende digitalisering van veel bladen verdwijnen veel papieren versies. We willen echter **naast** de digitale versie van ons blad zo lang mogelijk vasthouden aan het blad op papier. Gelukkig mede door steun van enkele trouwe abonnees kunnen dit jaar weer verder met het blad. We hopen dat u ons werk ook dit jaar wilt steunen, zodat we het blad, dat door alleen vrijwilligers belangeloos gerund wordt, kunnen blijven uitgeven. **We hebben de minimale abonnementsprijs dit jaar vastgesteld op € 16,- per jaar om de drempel laag te houden voor mensen die wat minder kunnen betalen; de werkelijke kosten bedragen ongeveer € 25,-** We rekenen op een extra bijdrage van hen die dat kunnen betalen. Door uw bijdrage aan ons blad steunt u ook ons werk via onze website "<http://www.stichting-promise.nl>" waar meer dan 16000 bezoekers per maand tot de meer dan 350 artikelen vrij toegang hebben. Zolang u ons blijft steunen kunnen we die website ook 'in de lucht houden'. Behalve dat de website een vraagbaak is naar deze artikelen, en voor vele pastorale vragen, komen we via de website ook in contact met veel mensen die op zoek zijn naar God en functioneert de site ook als een evangelisatiemiddel.

De rekening van het abonnementsgeld van 2014

U kunt uw bijdrage storten op ING giro 4906197 (iban : **NL10INGB0004906197** bic: INGBNL2A of bank rek. 391683071 (iban **NL58RABO03916.83.071** bic: RABONL2U) t.n.v. St. Promise, Lange Burchwal 80, 3421 SM te Oudewater. Met **vermelding van uw relatienummer of adres en woonplaats** Voor België: minimaal € 20,- het iban nr van de Belgische rek is BE09000169299857 t.n.v. St. Promise, Oudewater, Nederland.

Hartelijk dank voor uw gebeden en financiële bijdrage,

Gerard Feller

Extra Service abonnees

Indien u het abonnementsgeld begin 2014 betaald heeft, krijgt u naast de papieren uitgave van Promise in het voorjaar een code toegestuurd waar u in onze website toegang heeft tot alle Promisebladen (40!) vanaf 2004-2014 in een bladerformaat of pdf. (voor i-pad) Bovendien heeft u ook toegang tot enkele brochures.

Colofon

Het blad "Promise" is een uitgave van stichting Promise en verschijnt 4 maal per jaar.

Het doel van de stichting is de verkondiging van het evangelie van Jezus Christus.

De stichting tracht dit doel te bereiken door:

- Het toetsen van allerlei maatschappelijke en geestelijke stromingen en denkwijzen, vooral op medisch en sociaal gebied aan het Woord van God, de Bijbel.
- Het publiceren via het blad Promise van geschriften en of bijbelstudies met bovengenoemd doel, dit tevens via audiovisuele middelen aan een zo breed mogelijk publiek.

De stichting is interkerkelijk en heeft als grondslag, zich daarbij alleen te laten leiden door de Bijbel, waarvan ze gelooft dat dit het geïnspireerde Woord van God is en alleen onfeilbaar gezag heeft.

We geloven dat God deze wereld zo lief heeft, dat Hij zijn Zoon gegeven heeft om onze straf op de zonde te dragen, opdat wij, indien we in Hem geloven eeuwig met Hem mogen leven en ook nu dagelijks Zijn aanwezigheid mogen ervaren. Door middel van diverse activiteiten van de stichting willen we deze boodschap uitdragen

Redactie

Gerard en Coby Feller, Oudewater
drs. W.J. Pijnacker Hordijk, Delft

Comité van aanbeveling

Ds. Orlando Bottenbley
Drs Martie Dieperink
Drs Bert Dorenbos
Drs Martien Jan de Haan
Prof. dr. Ir. Henk Jochemsen
Dhr. Hans L.J. Keijzer
Prof.dr. Martjan Paul
Drs Chr. Steyn
Dhr. Teun Stortenbeker
Dhr Feike ter Velde
Ds dr. Paul J. Visser
Drs Jef de Vriese (België)
Drs Téó v.d. Weele
Dr. Jim Wilder (U.S.A.)

De verantwoordelijkheid voor de inhoud van de artikelen is voor de auteur en/of de redactie

Vormgeving DUO-ontwerp, Utrecht

Druk Boom & v Ketel Verweij, Mijdrecht

ISSN: 1383-0295

verschijnt 4x per jaar

Abonnement: minimaal € 16,- per jaargang

St.Promise

Lange Burchwal 80, 3421 SM Oudewater
Tel. 0348 - 563359
e-mail: info@stichting-promise.nl
internetpagina: www.stichting-promise.nl
IBAN ING: NL10INGB0004906197
BIC ING: INGBNL2A

IBAN Rabobank: NL58RABO03916.83.071
BIC Rabobank: RABONL2U

Voor België:

Abonnement: minimaal € 20,- per jaargang
IBAN: BE09000169299857
St.Promise
Lange Burchwal 80, 3421 SM Oudewater
Nederland

Losse nummer € 4,-

9 771383 029001